

Családkonzultáció speciális élethelyzetben lévő családokkal I.

A bántalmazás hatása a családi rendszerre

E-tananyag

Készítette:

Mihálka Mária

**Szegedi Tudományegyetem
Egészségtudományi és Szociális Képzési Kar
Szociális Munka és Szociálpolitika Tanszék**

Szeged, 2019

Lektorálta: Dr. Árkovits Amaryl

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS

I. A CSALÁDON BELÜLI ERŐSZAK

I.1. A családon belüli erőszak lehetséges fajtái

I.2. A bántalmazás célja

I.3. A családon belüli erőszak oka, dinamikája

I.4. Az erőszak ciklikussága

I.5. Vertikális és horizontális családok

I.6. A bántalmazó jellemzői

II. A GYERMEKBÁNTALMAZÁS

A gyermekbántalmazás hatása a gyermekre

III. A SZÜLŐI BÁNÁSMÓD

III.1. A túlféltő-túlkötődő szülő, avagy a borostyán

III.2. A szereptolvaj szülő, avagy a szülősítő

III.3. A túlkövetelő szülő, avagy az idomár

III.4. A barát szülő, avagy a jó fej

III.5. A mindentudó, Mr. és Mrs. Tökéletes, avagy a szuperszülő

III.6. Az érzelmileg zsaroló, avagy a mártír

III.7. A távolságtartó szülő, avagy az üveghegy

III.8. A bántalmazó szülő, avagy az agresszor

III.9. Az elég jó, avagy a bátorító

IV. BÁNTALMAZÓ A CSALÁDBAN, A CSALÁDI RENDSZER JELLEMZŐI

IV.1. A bántalmazás hatása a családi rendszerre

IV.2. A család fejlődési krízisei és a bántalmazás

ÖSSZEFOGLALÁS

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

FELHASZNÁLT IRODALOM

MELLÉKLET

SZERZŐ

Mihálka Mária - szakvizsgázott szociális munkás, szociológus, családterapeuta

16 évig dolgoztam egyének, családok segítségével, az elmúlt 8 évben s jelenleg is a felsőoktatásban a szociális munkához, az egyénekkel és a családokkal végzett segítő munkához, valamint a szociológiához kapcsolódóan végzek oktatási és kutatási feladatokat, mindezen tevékenységek mellett párhuzamosan a gyakorlatban problémával küzdő párok, családok konzultációját, terápiáját végzem. Doktori kutatásom témája az egészség, lelki egészség vizsgálta összefüggésben a család-munka interferenciával.

BEVEZETÉS

A tananyag a bántalmazás, a családon belüli erőszak jellemzőit, annak a családokra gyakorolt hatásait helyezi a középpontba.

Az első fejezet a családon belüli erőszak lehetséges fajtáit mutatja be, majd kitér a bántalmazás céljára, az erőszak okára és dinamikájára. Tárgyalja az erőszak ciklikusságát, a vertikális és horizontális családok sajátosságait, valamint a bántalmazó jellemzőit.

A második fejezet a gyermekbántalmazás témakörével foglalkozik, megismerjük a gyermekbántalmazás fogalmát, típusait, valamint kiemelt figyelmet szentelünk a gyermekbántalmazás gyermekekre gyakorolt hatásának.

A harmadik fejezet a szülői bánásmód típusait írja le, megmutatja, hogy a gyermekbántalmazása sokféleképpen fordulhat elő, s az egyes típusok milyen sérüléseket okozhatnak a gyermekeknek akkor is, ha nem kifejezetten bántalmazó szülőtypusról beszélünk.

A negyedik fejezet a bántalmazás családi rendszerre gyakorolt jellemzőit vitatja meg, majd a családi fejlődési krízisek és a bántalmazás kapcsolatát elemzi, még pedig úgy, hogy az egyes életciklusokhoz odarendeljük azt az akcidentális krízist, amit a bántalmazás hívhat életre.

A témában való eredményes elmélyülést a tananyag végén ellenőrző kérdések segítik.

Jó munkát kívánok!

Mihálka Mária

I. A CSALÁDON BELÜLI ERŐSZAK

A családon belüli erőszak az egyik legsúlyosabb társadalmi probléma napjainkban, amelyet nagyfokú látencia és tagadás jellemez. A családon belüli bántalmazásnak többféle megnyilvánulási formájával találkozhatunk: beszélhetünk párkapcsolati erőszakról, a gyermekek és az idősek, valamint a fogyatékkal élők bántalmazásáról. Mind a három esetben igaz, hogy az erőszaknak nem csak a fizikai megnyilvánulásáról, hanem annak szándékosan és folyamatosan jelenlévő lelki gyötrelméről is beszélnünk kell, illetve a szexuális erőszakról és a gondozás, gondoskodás elmulasztásáról, amely a gyermek, a beteg vagy az idős családtag elhanyagolásában jelenik meg (Feuer, 2008).

A családon belüli erőszak definícióját az alábbiak szerint jelölhetjük ki: *„Ha valaki a hozzátartozója biztonságát, testi-lelki épségét veszélyezteti vagy károsítja, önrendelkezésében vagy szexuális önrendelkezésében korlátozza, testi erőszakot követ el vagy annak elkövetésével fenyeget, illetve e személy tulajdontárgyait szándékosan tönkreteszi, s ezzel elviselhetetlenné teszi az áldozat számára az együttélést.”* (Herczog és Kovács, 2004. 6. o.).

Nézzük meg közelebbről a családon belüli erőszak lehetséges fajtáit, megnyilvánulási formáit Herman (2006) besorolása szerint!

I.1. A családon belüli erőszak lehetséges fajtái

Fizikai/testi erőszak

A családban előforduló tettegesség gyűjtőfogalmaként tekinthetünk a fizikai erőszakra. A testi erőszak során az egyik fél, a mi társadalmunkban jellemzően a férfi, fizikailag bántalmazza partnerét, illetve fegyverrel vagy más eszközzel fenyegeti, félelembe tartja, amely lehet rendszeresen vagy időnként előforduló erőszak. A testi fájdalom következtében, illetve az ahhoz társuló félelem miatt a bántalmazott megtörik, behódot. Megjelenik a tanult tehetetlenség s a bántalmazott abban az esetben sem képes megvédeni önmagát, ha a bántalmazó nincs is fizikai erőfölényben vele szemben. A fizikai bántalmazás komoly sérüléseket okozhat, amely súlyos következményekkel járhat a bántalmazott életében, akár maradandó károsodásokról is beszélhetünk. Magyarországon törvény tiltja a fizikai bántalmazást, a testi fenyegetés minden formáját (Herman, 2006).

Szöbéli erőszak

A szóbeli erőszaknak sokféle megnyilvánulási formájával találkozhatunk: ide sorolhatjuk, ha valaki szóban veréssel, bántalmazással, az élet kioltásával fenyegetőzik, sértegeti, lealacsonyítja, lekicsinyli, kigúnyolja partnerét, családtagját. A bántalmazó megpróbálja a bántalmazott önbecsülését széttiporni, nevetségessé tenni mások előtt. Gyakori a fenti cselekedeteket kísérő kiabálás, ordítózás, követelözés, meggyanúsítás, megalázás, az öngyilkossággal való fenyegetözés (Herman, 2006).

Lelki erőszak

Az agresszor a bántalmazott érzéseit, meglátásait, gondolatait semmibe veszi, a másik felet állandó ellenözrés alatt tartja, önálló döntéseit megkérdőjelezi, zsigerből elutasítja, felülbírálja, mindenben inkompetensnek tartja, gyakran büntudatot, szégyenérzetet kelt partnerében, családtagjában. Mindenért a másikat okolja, az agresszió bekövetkeztét is neki tulajdonítja. Lényegi dolgokat letagad, előfordul, hogy nem a valóságnak megfelelően kommunikál, elzárkózik a másik féltől, kizárja őt gondolataiból, érzéseiből, a bántalmazottat visszafogott érzések jellemzik. A bántalmazott interiorizálja a fentieket s az önbeteljesítő jóslatként elkezdi ennek „megfelelni” (Herman, 2006).

Szexuális erőszak

A bántalmazó olyan szexuális tevékenységre utasítja partnerét, családtagját, amelyet ő nem akar, nem adja beleegyezését, vagy megalázó számára. Előfordulhat, hogy a bántalmazó prostitúcióra kényszeríti partnerét vagy családtagját, az ebből származó jövedelmet elveszi tőle és azt saját kiadásaira fordítja. A bántalmazó tárgyként kezeli a másik felet, a ketjük testi kapcsolatában nem számítanak a másik fél vágyai. A bántalmazó és a bántalmazott között kialakult gazdasági függőség miatt a bántalmazott kénytelen „elfogadni” a megalázó helyzetek sorozatát (pl.: nem kívánt terhesség létrejötte esetén sem dönthet önállóan a bántalmazott, a bántalmazó akarata érvényesül) (Herman, 2006).

Gazdasági, anyagi erőszak

A bántalmazó nem engedi, hogy társa, családtagja önálló anyagi függetlenséggel rendelkezzen. Megakadályozza, megtiltja, hogy dolgozni járjon, önálló keresetre tegyen szert. Az anyagi függetlenség menekülési útvonalat jelentene az áldozatnak, ezért ezt kategorikusan lezárja a bántalmazó. Ha a bántalmazott mégis pénzhez jut, azt elveszi tőle és magyarázatot kér a pénz forrásáról. Gyakori, hogy a bántalmazó csak saját szükségleteit helyezi előtérbe,

csak saját szükségleteire költ. Partnere minden kérését felülbírálja és megkérdőjelezi, az ő szükségletei, vágyai nem érvényesek a szemében. A bántalmazottak többsége a szüleitől/rokonaitól kapott támogatás összegét, illetve a gyermekek után járó juttatásokat is átadja a párjának, ez szükségszerűen ki van kényszerítve. Ha a társnak lehetősége van a munkaerő-piacon dolgozni, gyakori, hogy az anyagi függetlenségében akkor is korlátozva van (a bankkártya a bántalmazóhoz kerül). A „béke kedvéért” a bántalmazott legtöbbször önként mond le a pénzkezelésről (Herman, 2006).

Elszigetelés

Az elszigetelés az egyik legjellemzőbb bántalmazási forma. A bántalmazó ellentmondást nem tűrően megszabja, hogy mit csinálhat a partnere, családtagja, kikkel tarthat kapcsolatot. Gyakori, hogy a közvetlen családtagokat is megpróbálja leépíteni és kiiktatni a bántalmazott életéből, ezzel az a célja, hogy mindenkit eltávolítson a másik közeléből, aki érzelmileg és anyagilag támasz lehetne az életében. Meghatározza például, hogy hová mehet, és milyen ruhát vehet fel a partner, elzárja előle a telefont, mindenhová elkíséri, egyfolytában ellenőrzése alatt tartja. A bántalmazó teljes mértékű függőségi viszony kialakítására törekszik. Amikor a bántalmazó már mindenkit eltávolított, a bántalmazott teljes kiszolgáltatottságba kerül, következményként kialakul a függőség, s előáll az a helyzet, hogy a bántalmazott valóban nem tud boldogulni a bántalmazó nélkül (Herman, 2006).

Megfélemlítés

A bántalmazó megfélemlíti partnerét, családtagját, ezt változatos eszközökkel teszi, amelyhez gyakran használja fizikai erejét: megrongálja, tönkreteszi a partner, családtag értéktárgyait, tör-zúz, ordibál, fegyverrel fenyegetőzik, kilátásba helyezi a partner, családtag számára fontos személy bántalmazását, ellehetetlenítését (Herman, 2006).

I.2. A bántalmazás célja

Nehéz a bántalmazás céljáról értekezni, de a megértéshez fontos, hogy áttekintsük mi lehet a bántalmazó célja a bántalmazói helyzet fenntartásával. A célok „változatosak” lehetnek (Morvai, 2003):

- A bántalmazó partnerét uralma alá vonhassa.
- Félelemkeltés, tekintélybiztosítás.

- A partner önbizalmának fokozatos gyengítése, aláásása.
- A partner teljes megalázása.
- A társ kiszolgáltatottságának kialakítása.
- Az alárendelt szerepkör kialakítása, elfogadtatása.
- A bántalmazott akaratának megtörése, emberi mivoltának semmibe vétele.
- Életre szóló függőségérzés kialakítása és fenntartása.
- A bántalmazott megértse: egész élete kizárólag a partnere kezében van, ő dönt a sorsa felől.

A bántalmazó saját magát, képességeit felülértékeli. Döntéseinek, meglátásainak tökéletessége megkérdőjelezhetetlen. Jellemzően az is hozzátartozik a „forgatókönyvéhez”, hogy indulatkitöréseit, brutális megnyilvánulásait partnere „kibírhatatlan magatartásával” indokolja. Folyamatosan bizonygatja a külvilág felé is, hogy partnere életképtelen és elviselhetetlen, csak ő tud vele élni. Önmagát tünteti fel áldozatként, aki elszenvedti társa rossz természetét. Ahhoz, hogy a bántalmazó gyakorolhassa hatalmát, kiélhesse belső vágyait, bizonyítania kell, hogy a hatalma alatt álló személy valóban rossz, büntetést érdemel. Azt hiszi magáról, joga van bármilyen eszközzel „rendet tartani”, ez senkire nem tartozik, ez kettőjük magánügye. Láttatni akarja partnere semmirekellőségét, ügyetlenségét, haszontalanságát. Fontos cél: a partnere tényleg alkalmatlannak is tartsa saját magát az önálló életre, minden tekintetben szüksége legyen a bántalmazó segítségére, a szisztematikus manipuláció eredményeképpen az áldozat legtöbbször behódol és elhiszi a róla kialakított képet.

A családon belüli erőszakkal kapcsolatban joggal merül fel a kérdés: Mi az ok? Milyen dinamika mentén szerveződik?

I.3. A családon belüli erőszak oka, dinamikája

Az erőszak tanult viselkedés, másoktól látott modell ismétlése. A családon belüli erőszakot kutató szakemberek különböző okokat találtak a bántalmazás jelenségének magyarázatára (Herman, 2006).

Egyes kutatók a család működészavarával magyarázzák a jelenséget. Meglátásuk szerint az erőszak nem más, mint a család kapcsolati problémájának tünete. Éppen ezért azt vallják, hogy nem a konkrét bántalmazásra kell reagálni. A család egészét kell megvizsgálni és „kezelní”, családterápiába bevonni. Más szakemberek ezt nem támogatják, a terápián ugyanis

együtt van a bántalmazó és a bántalmazott, sőt kénytelenek együttműködni is, és ez még inkább megerősítheti a bántalmazó erőpozícióit. Ha a bántalmazó képes felismerni és elismerni, hogy változtatni kell a magatartásán - és az áldozat is úgy dönt -, akkor van értelme terápiás kezelésnek. Fontos, hogy a bántalmazott családtag személyes biztonsága adott legyen és valóban félelem nélkül, szabad akaratából vegyen részt mindenki a terápián.

Bizonyos kutatók azt mondják az erőszak hátterében elmebetegség, lelki betegség, akár egyfajta kommunikációs probléma áll. A bántalmazó csak nagyon nehezen tudja kifejezni érzéseit, gondolatait. Valószínűsíthető ok a gyermekkorban elsajátított helytelen viselkedésminta.

Megint más szakemberek a körülmények kedvezőtlen alakulásával magyarázzák a bántalmazást kiváltó okot. Ilyen ok lehet például az alkohol, a pénztelenség, a munkanélküliség, illetve a stressz is. Más kutatók ezt erősen cáfolják. Véleményük szerint a körülmények alakulása csak közreható tényezőként értékelhető.

További kutatók az emberek csoportjai közötti hatalmi viszonyokat teszik felelőssé a családon belüli erőszak kialakulásáért. Magyarozatuk abból indul ki, hogy szinte csak férfiak az elkövetők. Ezt fontos momentumnak tartják. A választ abban látják, hogy a nők a társadalomban a férfiakhoz képest alárendelt pozícióban vannak. A férfiak hatalomgyakorlása a nő felett széles körben elfogadott társadalmi jelenség (Herman, 2006).

A bántalmazást tanulmányozva megállapítható, hogy annak jól megfigyelhető, egymást ciklikusan követő szakaszai vannak, nézzük meg ezeket közelebbről!

I.4. Az erőszak ciklikussága

Az „erőszak ciklusának” fogalmát Leonore Walker amerikai pszichológus vezette be, aki hosszú időn keresztül tanulmányozta a bántalmazó párkapcsolatokban működő folyamatokat. Walker szerint az erőszakos párkapcsolatot körforgás-jellegű ciklikus mintázat jellemzi, amelynek három jól elkülöníthető szakasza van (Herman, 2006):

- feszültség felgyülemelésének időszaka,
- erőszakkitörés,
- „mézeshetek” időszaka.

Az első szakaszban megfigyelhető, hogy a kapcsolatban lévő házaspár, élettárs közötti súrlódások egyre gyakoribbá válnak s egyre jobban elmélyülnek: a bántalmazó folyamatosan hibát keres/talál, mindenbe beleköt, szóban bántalmaz. A másik fél meg akar felelni a vélt és

valós elvárásoknak, minden erejével a konfliktus elkerülésén fáradozik. Készenlétben van, megpróbálja megelőzni a társ kitörését. Ez a feszültség azonban megállíthatatlan, csak idő kérdése és az erőszak utat tör magának s bekövetkezik a második szakasz: a bántalmazó erőszakkitörése megtörténik, bekövetkezik az erőszakcselekmény. Ez tettelesen és/vagy szóban is megvalósulhat. Ezt követi a harmadik szakasz. A bántalmazók többsége mély megbánást tanúsít: bocsánatot kér, kedvesen, szeretetreméltóan közeledik partneréhez. Megjelennek a valamikori udvarláshoz, a kapcsolat kezdeti időszakához kötődő kedvességek, mint pl.: apró figyelmességek (virág, édesség stb.), vagy értékes ajándékok (ékszer stb.). Innen kapta ezen szakasz az elnevezését: „mézeshetek” időszaka. A bántalmazó régi szép emlékeket idéz fel és legfőképpen fogadkozik, hogy a bántalmazás soha többé nem fordul elő. Walker kimutatta: a békülési szakasz alapvetően fontos a bántalmazott fél lelki ellenállásának megtörésében. Ezen szakaszt ismét a feszültségek felgyülemzése követi, majd az erőszakkitörés s ismét a mézeshetek időszaka, s minden kezdődik újra és újra előlről (Herman, 2006).

A folyamatot azonban nem csak a ciklikusság jellemzi, az erőszak egyre inkább súlyosbodik, eszkalálódik. A három szakasz egyre gyorsabban követi egymást (a kapcsolat elején még több hónap is eltelhet az erőszakkitörések között, később ez az idő rohamosan lecsökken, azok mindennapossá válnak) és az erőszak foka is súlyosabb lesz. A kezdeti időben „csak” szavakkal bántja a bántalmazó a társát, majd hamarosan a tettelegesség is megjelenik, előfordulhat, hogy az eszkaláció néha „véletlenszerű túlverést” eredményez. Sok esetben a „mézeshetek” végleg elmaradnak, csak az első két szakasz váltogatja egymást. Fontos megjegyeznünk, hogy nem minden kapcsolat írható le az „erőszak ciklusa” alapján, a bántalmazó az erőszakot sok esetben folyamatos és állandó stratégiaként alkalmazza (Herman, 2006).

A családok életében jelentkező bántalmazás célját, okát, magyarázatát, dinamikáját többfajta aspektusból meg lehet közelíteni. A klasszikus csoportosításokon, felosztásokon kívül egyéb értelmezések is léteznek. Ranschburg (2006) új megközelítést vezetett be a vertikális és a horizontális családok fogalmának bevezetésével.

I.5. Vertikális és horizontális családok

A családon belüli erőszak tekintetében Ranschburg (2006) két alaptípusú családot különböztet meg: vertikálisan és horizontálisan működő családokat.

Vertikális családnak minősíti azt az életközösséget, amikor a magasabb pozícióban lévő családtag parancsol és utasításokat ad az alacsonyabb pozícióban lévő családtagnak. Az alárendeltet bünteti és a büntetés persze nincs arányban - és sokszor összefüggésben sem - a vétekekkel. A megalázott fél általában behódol és enged. Ritkán tapasztalható lázadás. Az elkövető megveri a feleségét, gyermekét, kutyáját, mert indulatos valami miatt. A haragját rendszerint nem az a cselekmény váltja ki, amelyre majd durván reagál. Ez csak ürügy. Az indulatai kívülről jönnek. Csak az alkalmat keresi, hogy beleköthessen valakibe, akin majd leverheti a haragját. A magával hozott indulatait mesterségesen fordítja az ártatlan családtagok felé. Valójában szerepet játszik és folyamatosan hazudik önmagának is.

Horizontális családról beszél, amikor egy házaspár tulajdonképpen egyetért a hatalom megosztásában. Ilyen esetben a konfliktusok és az erőszak is jelentősen lecsökken. Nincs jelentősége annak, hogy a hatalom az asszony vagy a férfi kezében összpontosul-e vagy a család horizontálisan, azaz egyenlő értékű személyek döntése alapján működik. A családfő lehet „megmondó ember” vagy éppen „papucs” is. A lényeg abban rejlik, hogy mindkét fél elfogadja a ráosztott szerepet. Az ilyen demokratikusan működő családokban is jelentkeznek konfliktusok, amelyek elvezethetnek a hatalmi egyensúly megbomlásához. De ezek az erőszakos jelenetek mind gyakoriságukban, mind következményeiket tekintve lényegesen eltérnek a vertikális családokban tetten érhető erőszaktól. A családtagok közötti ellenérzések a felszín alatt működnek, általában magukba fojtják indulataik valódi okát. Keresnek valami elfogadható magyarázatot az indulataikra, de a lényegét nem mondják ki. Bemenedülnek egy álprobléma mögé. Legtöbbször a gyermeknevelés vagy az anyagiak kerülnek terítékre. Valójában nem erről van szó. A házaspár folyamatos vitái nem vezetnek eredményre, mert nem a lényegről szólnak. Egymást hibáztatják, és egyre mélyebbre süllyednek. Ebben a stádiumban általában már megjelenik a fizikai bántalmazás is.

A családon belüli konfliktusok rendezéséhez, az erőszak kezeléséhez szükséges eszköztár nagy részét az elsődleges szocializációs térben, a családban sajátítjuk el. Az erőszakos bűncselekmények jelentős része a családi otthon falai között történik meg, ma Magyarországon minden második halállal végződő erőszakos bűncselekmény családon belüli erőszak következménye. A családon túl a további szocializációs színterek és végül az egész társadalom is befolyással vannak az érintettségre. A családon belüli erőszak azonban nem tekinthető magánügynek, azaz nemcsak családi ügy, a társadalom egészét érinti.

Mi jellemzi a bántalmazót? A következő fejezetben azokat a fő jellemzőket ismerhetjük meg Bancroft, Silverman és Ritchie (2013) leírásán keresztül, amelyek segítenek megérteni, hogy melyek is a bántalmazót leíró főbb fogalmak.

I.6. A bántalmazó jellemzői

Kontroll

A bántalmazó személyek gyakran - vagy súlyosabb esetekben - folyamatosan irányítják és ellenőrzik partnerüket. Az érintettek elmondásai alapján előfordul, hogy követik őt az utcán, rendszeresen ellenőrzik a telefonbeszélgetéseit és személyes levelezéseit. A bántalmazó kritizálja, leminősíti, szóbeli erőszakot alkalmaz, gyakran elszigeteli a bántalmazottat, kegyetlenül bánik vele. A bántalmazó gyermekeinek nem lehetnek barátai vagy kisebb esetekben a bántalmazó szülő választja ki, hogy kikkel barátkozhat, hova mehetnek el.

A bántalmazó „lépcsőfokként” építi fel a kontrollt, és fokozatosan előre kiterelve növeli meg a hatalmát. Nagyon sok bántalmazó az áldozatát nem engedi megjelenni a munkaerőpiacon. Ha mégis kap az áldozat erre „engedélyt”, a munkahelyén sem hagyja békén, folyamatosan zaklatja telefonon, naponta többször is megjelenik ott. Ahol is a szerető-óvó partner benyomását kelti, könnyen megtévesztve másokat. Jelentőséggel bír a gyermeknevelés területén is, egyáltalán, ő dönt a születendő gyermek vállalásáról. Amikor a gyermek megszületik, ő határozza meg: a gyermek nevét, azt hogyan bánjanak vele stb. Sok bántalmazó a gyermeke előtt bántalmazza, alázza meg az anyát, tudatva ezzel a család felé, hogy ki milyen szerepet tölt be a családi hierarchiában. Később már a gyermeket is kontrollálják, kényszerítik: egyfelől, hogy magának a bántalmazónak engedelmeskedjenek, másfelől pedig, hogy az anyával is úgy bánjanak, ahogyan azt ők elvárják (Bancroft, Silverman és Ritchie, 2013).

Jogosultságtudat

A legfontosabb fogalom, amellyel a bántalmazók mentális állapota megállapítható. Ez az állapot olyan meggyőződés, amely szerint az embernek különleges jogai, kiváltságai vannak felelősség nélkül. Ezt a felfogást leginkább a partnerük és gyermekükkel való kapcsolatában alkalmazzák, nem feltétlenül jelenik meg a többi társas viszonyban. A bántalmazó úgy érzi, hogy mindent megtehet annak érdekében, hogy a családban felállított és elfoglalt státuszát és

státuszszimbólumát megtarthassa. A céljai érdekében fizikai erőszakot is alkalmazhat. Elvárásai kiterjednek a testi, érzelmi és a szexuális gondolkodásra. A testi ellátás körébe tartozhat, az az elvárás is, hogy a nő kiszolgálja a férfit, főzzön, mosson, takarítson. A gyermekek ellátása a nő feladata. Ha a bántalmazó nem elégedett a másik fél (partner, gyermek) munkájával, akkor azt fizikai bántalmazással torolják meg a nőknél és a gyermekeken is. Az érzelmi gondoskodás során elvárják, hogy a partnerük mindig ráfigyeljen, a bántalmazó legyen a központban. A gyermeknek csak a bántalmazó szolgálhat mintaképként, őt és a szokásait a gyermeknek idealizálni kell.

Minél nagyobb a bántalmazó jogosultságtudata, annál inkább a valósághoz képest fordítva észleli, ki bántalmaz, és ki védi meg magát. A tipikus bántalmazó úgy tekint saját magára, hogy ő csak a jogait védi, a partner önvédelmét pedig erőszakként írja le. Ezért fordulhat az elő, hogy a bántalmazók a partnerüket bántalmazónak állítják be. Nagyon sokszor a jogosultságtudat a szexuális életükre is kihat, ilyen módon a bántalmazónak joga van szexuális kapcsolatokra másokkal is.

A jogosultságtudat a gyermeknevelésre is kiterjed. Általában a partnertől megkövetelik, hogy maximálisan lássa el a gyermeket, ugyanakkor a lényeges és a gyermek életét meghatározó döntésekben csak ők határozhatnak. Ha válásra kerül a sor, sok esetben maguknak akarják a gyermeket. A hivatalos személyekben azt a benyomást keltik, hogy egy igazi mintaszülővel van dolguk (Bancroft, Silverman és Ritchie, 2013).

Boszormenyi-Nagy (2018) szerint az emberi kapcsolatokban ösztönös, tudattalan és részben tudatos törekvés van a generációkon átívelő igazságosságra, kölcsönösségre, az adás-kapás egyensúlyára. Amennyiben ez súlyosan sérül például rossz bánásmód hatására az egyén feljogosítva érzi magát arra, hogy ezt továbbadja a következő generációban (destruktív jogosultság). Úgy éli meg, hogy ez így van rendjén, és ezért ezekben az esetekben mások bántalmazása miatt nincs büntudat.

Önzés és egoizmus

Az előbb említett jogosultságtudat és az önzés, illetve az egoizmus összefüggnek egymással. A bántalmazó szinte minden esetben azt érzékeli és érzékelteti a családtagjaival, hogy az ő érdekei és szükségletei mindennél fontosabbak. Gyakran lehet az ilyen típusú embereknél hallani, hogy én vagyok a családfő, a családfenntartó, az én igényeim előbbre valóak mindenkinél. Elvárják, hogy családtagjaik nagyon kedvesen, szeretetteljesen forduljanak feléjük. Ha nem a családtagjukkal beszélnek a gyerekekről, gyakran túlradó érzelmeket vetítenek. Ezért is van nehéz dolga a szakembereknek a gyermekbántalmazás felismerésében.

A hivatalos személyeket könnyen megtéveszthetik azzal az elképzelésükkel, hogy ők fontos és nagylelkű emberek. A bántalmazók énképe torzulást mutat (Bancroft, Silverman és Ritchie, 2013).

Felsőbbrendűség

A bántalmazók az áldozataiknál felsőbbrendűnek érzik magukat, becsmérlik vagy lebecsülik az intelligenciájukat, a képességeiket, az elért sikereiket nem ismerik el. Vitáik során mindig a bántalmazó kerül ki győztesen. Az áldozataikról gyakran beszélnek durván, lealacsonyító hangnemben. Sokszor büntetéseknek vetik alá őket.

A felsőbbrendűség legnagyobb kockázati tényezője, hogy a gyermek résztvevője a felsőbbrendűségnek, így később hajlamos lesz arra, hogy a másik szülőjével is hasonlóan bánjon. Későbbiekben ez kihathat a partnerével való viszonyra is. A mintakövetés ebben az esetben negatív következményeket hordozhat magával (Bancroft, Silverman és Ritchie, 2013).

Birtoklás

A bántalmazó felismerésének legkönnyebb módszere, hogy az áldozataira saját tulajdonként tekint. A birtokló magatartás megjelenése még egyértelműbb, amikor az áldozat elhagyja őt. A gyermekeit bántalmazó szülő gyakran hangoztatja, hogy „Senki se mondja meg, hogyan fegyelmezzem a gyerekeimet”, vagy „Senkinek semmi köze hozzá, hogyan nevelem a gyermekeimet”. A bántalmazó úgy véli a gyermek birtoklása egyértelmű jogot ad a gyermek bántalmazására (Bancroft, Silverman és Ritchie, 2013).

Manipuláció

A bántalmazók legfontosabb eszköze a manipuláció. Másokat barátságosságával, nyugalomával, rugalmasságával, sőt gyakran humorával és szórakoztató lényével nyugtázza le. A bántalmazó a partnere nyilvános hírnevét is alakítja azzal, hogy kontrollálónak, követelőzőnek és szóbeli bántalmazónak állítja be, miközben magáról úgy beszél, mint aki gondoskodik a partneréről és támogatja őt, illetve azon van, hogy otthon minden a lehető legjobban menjen. A bántalmazó családja és környezete általában nehezebben ismeri fel a manipulációt, mint a nyíltabb taktikákat. A szavak kiforgatása, a múltbeli események eltorzítása különösen nagy szerepet kap. Nyílt erőszakkitörést vagy bántalmazást követően a bántalmazó megnyerő és figyelmes lehet a gyerekekkel, miközben a gyerekek anyját a

sorozatos bántalmazás okozta trauma ingerlékennyé, visszahúzódóvá teszi, vagy labilis idegállapotba hozza (Bancroft, Silverman és Ritchie, 2013).

Felelősség, másokra hárítás

A bántalmazók tipikus személyiségjegyei közé sorolhatjuk, hogy tetteikért másokat hibáztatnak. Nagyon fontos itt megemlítenünk, hogy a bántalmazottakat meggyőzik arról, hogy ők a felelősök a bántalmazásukért. A bántalmazott gyermeket épp úgy felelőssé teheti a bántalmazásáért, mint a partnerét (Bancroft, Silverman és Ritchie, 2013).

Tagadás, kicsinyítés és áldozathibáztatás

Azok a bántalmazók, akik legalább kis mértékben beismerik a bántalmazást, általában lekicsinyítik a tettüket. Ha elismerik az erőszakot, akkor is leginkább önvédelemnek tüntetik fel. A gyermeküket bántalmazók kicsinyítik a bántalmazást, illetve hibáztatják az áldozatot. Sok bántalmazó eltorzítja a gyermek viselkedését, úgy állítja be, mintha a gyermeket másképpen nem tudta volna megfékezni a tetteiben (Bancroft, Silverman és Ritchie, 2013).

A családon belül kialakuló erőszaknak mindenki vesztese, de a legsérülékenyebb vesztes a gyermek. A következő fejezetben a gyermekbántalmazás részleteit ismerjük meg.

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

1. Kérem, fogalmazza meg a családon belüli erőszak fogalmát!
2. Kérem, mutassa be a családon belüli erőszak lehetséges fajtáit!
3. Kérem, nevezze meg a bántalmazás célját!
4. Kérem, fogalmazza meg a családon belüli erőszak okát, dinamikáját!
5. Kérem mutassa be a bántalmazás ciklikusságának szakaszait!
6. Mit értünk vertikálisan és horizontálisan működő családok fogalma alatt?
7. Kérem ismertesse a bántalmazó jellemzőit!

II. A GYERMEKBÁNTALMAZÁS

A gyermekbántalmazás fogalmának meghatározása nehézségekbe ütközik. Az eltérő kulturális, társadalmi berendezkedés, a különböző történeti korok embereszménye következtében a gyermekkel való kívánatos bánásmódot illetően nagyon különböző felfogásokkal találkozunk.

A fentiek következtében a gyermekbántalmazás definíciójának meghatározásakor nehéz megfogalmaznunk, hogy mikor minősítünk egy adott viselkedést vagy éppen egy adott viselkedés hiányát bántalmazásnak, elhanyagolásnak, hogyan ítéljük meg az adott viselkedés, cselekvés súlyosságát. Mindezt annak ellenére kell, hogy mondjuk: hazánkban a gyermekek bántalmazására zéró tolerancia vonatkozik, s létezik egységes protokoll. Az Emberi Erőforrások Minisztériuma és a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság módszertani útmutatót készített „A gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszer működtetése kapcsán a gyermek bántalmazásának felismerésére és megszüntetésére irányuló szektorsemleges egységes elvek és módszertana” címmel. A szakmai anyag a jogszabályi háttér és a jelzőrendszer elemeinek ismertetésén túl részletesen kitér az érintett intézmények felelősségére, teendőire, és szó esik az együttműködés módjairól is.

A definíció meghatározásának nehézségei ellenére vizsgáljuk meg, hogy mit is értünk gyermekbántalmazás alatt, milyen típusai, jellemzői vannak, mind ehhez Herczog (2007) és Révész (2004) munkásságát vesszük alapul.

Gyermekbántalmazásról akkor beszélünk, ha a gyermek ellen olyan cselekményt követnek el, amely a gyermeknek ártalmára van, neki testi vagy lelki fájdalmat vagy sérülést, kint okoz vagy okozhat. Az Egészségügyi Világszervezet meghatározása szerint *„A gyermek bántalmazása és elhanyagolása (rossz bánásmód) magában foglalja a fizikai és/vagy érzelmi rossz bánásmódot, a szexuális visszaélés, az elhanyagolás vagy hanyag bánásmód, a kereskedelmi vagy egyéb kizsákmányolás minden formáját, mely a gyermek egészségének, túlélésének, fejlődésének vagy méltóságának tényleges vagy potenciális sérelmét eredményezi egy olyan kapcsolat keretében, amely a felelősségen, bizalmon vagy hatalmon alapul.”*

A rossz bánásmód lehet fizikai, érzelmi, szexuális és egyéb jellegű, és megvalósulhat aktív (cselekvő) és passzív (elhanyagoló) magatartással, a gyermeket rossz bánásmód érheti családon belül, illetve családon kívül (Herczog, 2007).

A passzív magatartás, az elhanyagolás fogalma megragadható az alábbiak szerint: „Az elhanyagolás gyűjtőfogalmába tartoznak mindazok a többé-kevésbé tartós helyzetek, amelyekben hiányzik a gyermek felé irányuló szeretet, elmarad a gondozás, táplálás vagy éppen a gyermek életéhez, fejlődéséhez alapvetően szükséges tárgyi feltételek hiányoznak” (Herczog, 2007. 35. o.). A gyermeknek kielégítetlen marad egy vagy több szükséglete, amely az egészséges testi, értelmi vagy érzelmi fejlődését biztosítaná. Az elhanyagolás típusai: érzelmi, fizikai, egészségügyi-orvosi, oktatás, elégtelen felügyelet, elhagyás, otthagadás.

A fizikai elhanyagolásról akkor beszélhetünk, ha a gyermek nem jut hozzá azokhoz a javakhoz, melyek életben maradása, növekedése, egészségének megőrzése érdekében nélkülözhetetlenek.

A gyermek normális, egészséges fejlődéséhez (fizikai, érzelmi, intellektuális, szociális, illetve erkölcsi téren) nem csak a fizikai ellátás, hanem az érzelmi „táplálás” is nélkülözhetetlen, tehát érzelmi elhanyagolásról is kell, hogy beszéljünk. A meleg, szeretetteljes szülő-gyermek kapcsolat, az ezzel együtt járó gyakori fizikai érintés, a simogatás, a dajkálás; a biztatás, mosoly, beszélgetés, az együtt játszás, bátorítás, dicséret stb. elengedhetetlen feltételei a gyermek egészséges, optimális testi-lelki fejlődésének. Ha egy gyermek ezektől megfosztva él, az nemcsak gátolja a fejlődését, de súlyos érzelmi zavarokhoz, személyiségtorzuláshoz is vezethet s kialakulhat az érzelmi elhanyagolás (Herczog, 2007; Révész, 2004).

Az érzelmi elhanyagolás további veszélye, hogy valószínűsíti más bántalmazási formák megjelenését. Az érzelmi elhanyagolás formái például:

- a gyermekkel nem törődnek, nem figyelnek rá, ignorálják (mellőzik, semmibe veszik), közömbösek vele szemben,
- gyakran egyedül hagyják, esetleg bezárják a lakásba a szülők távolléte idejére,
- nem érdeklődnek iránta vagy a vele kapcsolatos események iránt,
- közeledésére, kapcsolatfelvételre irányuló kezdeményezéseire nem, vagy pedig hidegen, elutasítóan reagálnak,
- hiányzik a szülő részéről a biztatás, a megerősítés, a szeretet kifejezése a gyermek felé.

Az aktív cselekvő magatartás a bántalmazás, amelynek három fő típusát különböztetjük meg: fizikai, lelki és szexuális bántalmazás.

A fizikai bántalmazáshoz kell sorolnunk minden olyan magatartást, amely során a szülő, a gondozó vagy más felnőtt a 18 év alatti gyermeknek szándékosan testi fájdalmat vagy sérülést okoz, vagy ha a szülő/gondozó magatartása következtében a sérülés veszélye fennáll (Herczog, 2007). A fizikai bántalmazás formái lehetnek az alábbiak: csípés, megszorítás, lökdösés; ütés, rúgás, csonttörés, rázás; forró vízzel leforrázás, megégetés, maró anyaggal

való leöntés; szűrés; fojtogatás; mérgezés; sarokba szorítás, korlátozás, tárgyjal megdobálás; orvosi kezelés megakadályozása; megnyomorítás, megcsonkítás, megölés (Herczog, 2007; Révész, 2004).

Az érzelmi bántalmazás általában együtt jár a fizikai bántalmazással, de a bántalmazás egyéb formáinak is velejárója. Az érzelmi bántalmazás következményei legalább olyan súlyosak lehetnek, mint más bántalmazási formák esetében: a gyermek gyengébb kognitív fejlődése, viselkedési problémák, alacsony önértékelés, öndestruktív viselkedés, az érzelmek kifejezésének zavara, az interperszonális kapcsolatok zavara, pszichopatológiai rendellenességek stb.

Az érzelmi bántalmazás formái (Herczog, 2007; Révész, 2004):

- verbális bántalmazás: sértegetés, lealacsonyítás, lekicsinylés, kigúnyolás, kiabálás, ordítózás, meggyanúsítás, megalázás;
- visszafogott érzelmek, a gyermek érzelmi elutasítása, testi érintkezés megtagadása (simogatás, puszi) szóban vagy testbeszéddel;
- következetlen, kiszámíthatatlan viselkedés;
- büntudat és/vagy szégyenérzet keltése a gyermekben, ha nem tud valamit megcsinálni vagy nem érti a feladatot;
- a gyermektől elvárni, hogy a felnőtt vagy más személy szükségleteit a sajátja elé helyezze vagy elítélni azért, mert kifejezi a saját szükségleteit;
- izoláció, korlátozás, gyermek bezárása/elzárása;
- inzultálás, vádolgatás;
- érzelmi zsarolás (erőszakkal, elhagyással, otthaggyással való fenyegetés... vagy intézetbe, rokonokhoz való eltávolítással való fenyegetés);
- a gyermek tárgyainak, állatainak szándékos tönkretétele, megölése.

Legsúlyosabb formája, amikor a gyermek a családtagja, édesanyja bántalmazásának válik szemtanújává (Herczog, 2007; Révész, 2004).

Szexuális bántalmazásról beszélünk, ha felnőtt személy szexuális aktivitásba von be gyermek- vagy serdülőkorú, tehát 18 év alatti személyt. A szexuális bántalmazásnak megkülönböztethetjük kontakt (amikor a szexuális célzatú fizikai érintkezés az elkövető és az áldozat között ténylegesen létrejön) és nem-kontakt formáit. A szexuális bántalmazás kontakt formái: a csókolózás, a genitáliák simogatása, a genitális közösülés, az eszközök használata, az anális vagy orális közösülés, a pornográfia. A szexuális bántalmazás nem-kontakt formái: pornográf filmek nézetése a gyermekkel, voyerizmus (leskelődés), a gyermek maszturbálásra

kényszerítése, a gyermek közösülés vagy más szexuális aktivitás szemtanúja, exhibicionizmus (magamutogatás) (Herczog, 2007; Révész, 2004).

A gyermekbántalmazás hatása gyermekeként eltérő lehet attól függően, hogy a gyermek milyen típusú bántalmazást élt át, egyszeri vagy ismétlődő esetről beszélünk, illetve függ a gyermek megküzdési stratégiájától is. A következőkben vizsgáljuk meg a gyermekbántalmazás lehetséges hatásait!

II.1. A gyermekbántalmazás hatása a gyermekre

Ugyanabban a családban, ugyanolyan nevelési elvek mentén nevelkedett gyermekeknél megfigyelhetjük, hogy igen eltérő módon reagálnak a kihívásokra, problémákra, krízisekre, traumákra. Míg az egyikük sikeres megküzdési stratégiát fejleszt ki, alkalmaz, a másikuk, épp ellenkezőleg, abszolút sikertelenül küzd meg s számtalan negatív következmény jelenik meg az életében.

Az alapvető biztonság, bizalom érzését életünk első hónapjaiban - első évében, az elsődleges gondozónkkal való kapcsolatunk során sajátítjuk el, a mi társadalmunkban ez a tradicionális családi mintáknak köszönhetően, az édesanyánkkal való kapcsolat. Ezen kapcsolat egész életünkre meghatározó lesz (hiszen ez a kapcsolat az első intimitás élményünk), és a későbbi emberi kapcsolatainkat is nagymértékben meghatározza. A gyermeknek szüksége van biztonságot nyújtó személyre, aki tükrözi belső állapotát, legyen az pozitív vagy negatív érzelem. Szüksége van valakire, aki határokat tart, szabályokat alkot, amely segít szabályozni viselkedését (Kuritárné és Tisljár-Szabó, 2015). A gyermek személyiségfejlődésének alapját a gondozóval/gondozókkal kialakított megfelelő kötődés jelenti, ez biztosítja, hogy pozitív önérzete alakuljon ki. A pozitív énkép segíti hozzá, hogy kialakuljon kompetenciája és kedvezményező készsége. Amennyiben a szülő-gyermek kapcsolat traumatizálódik (például: elhanyagolás, bántalmazás hatására), a szülő iránti bizalom sérül, ugyanakkor egy hibás, gyakran túlzott kötődés és lojalitás alakul ki a (aki elhanyagoló vagy bántalmazó) szülő felé. A bántalmazott gyermek saját akaratát teljesen aláveti a bántalmazó akaratának, amely következtében súlyosan károsodhat a gyermek érzelmi, társas és kognitív fejlődése (Herman, 2011).

Egy egészséges családban a szülő tiszteletben tartja a gyermek autonómiáját és a szülői hierarchiához kötődő hatalmát megfelelően, a gyermek fejlődésének alárendelve használja. A

bántalmazó szülő számára a hatalom mást jelent. A családi szabályok következetlenek, állandóan változnak, alapvető jellemzőjük a kiszámíthatatlanság. A gyermeknek olyan környezethez kell alkalmazkodnia, ami kiszámíthatatlan számára, ahol nem megbízhatóak a felnőttek és ahol teljesen kiszolgáltatott számukra. Mindezt a gyermek semmilyen módon nem tudja irányítani, megváltoztatni. A gyermek nem vonja kétségbe szülei viselkedését, döntéseit, számára a szülők a tekintélyszemélyek. A szülők által képviselt értékrenden kívül a gyermek a szocializáció során hosszú ideig nem találkozik más értékrenddel, ezért kételyek, feltételek nélkül követi azt. Bántalmazás esetén a gyermek igyekszik megőrizni a szüleibe vetett hitét, megpróbálja racionalizálni és megmagyarázni az erőszakos viselkedést. Előfordul, hogy védekező mechanizmusok segítségével kizárja tudatából a bántalmazást, vagy mentségeket talál rá, lekicsinyíti azt (Herman, 2011).

A gyermek gyakran önmagát okolja a szülő agressziójáért. Ennek következményeként az áldozat önértékelése és énképe folyamatosan lerombolódik. A gyerek gyakran feleslegesnek érzi magát (Ranschburg, 2006). A bántalmazás magyarázataként a gyermek arra a következtetésre juthat, hogy ő miatta történik a bántalmazás, ő maga rossz. Úgy gondolhatja, ha maga tehet a kialakult helyzetért, „rossz” volt, akkor megpróbálhat tenni ez ellen s "jó" lesz, hogy elkerülje a szülő/k kegyetlenségét, és ezáltal megkapja tőlük a szeretetet, a gondoskodást (Herman, 2011).

A gyermek az önváddal való megküzdés során megpróbál állandóan jó lenni és megfelelni. Mindent megtesz azért, hogy szülei elfogadják, például sikereket ér el, viszont azt nem saját érdemének tartja, ebben megakadályozza negatív énképe. Ha sikerül a pozitív identitást megőrizni, gyakran akkor is megtalálható a nagyfokú önfeláldozás. A bántalmazó elszigeteli a gyermeket, nem engedi, hogy másokkal alakítson ki kapcsolatot. Jellemző, hogy megszégyeníti a gyermeket mások előtt. A gyermek visszahúzódnak lesz, elszigetelődik a külvilágtól, ennek következtében nem kap támogatást (Ranschburg, 2006). Az egyik legnagyobb veszteség, hogy a kortárs kapcsolataitól is távol kerül, ahonnan pedig jelentős segítséget kaphatna.

A gyermek önhibáztatásáért felelős a szülői bűnbakképzés is, amelynek során a szülők mindenért a gyermeket hibáztatják. Az elhanyagoló, bántalmazó bánásmód a gyermek részéről gyakran dühöt és agressziót vált ki, ez lesz a válasz. A gyermekeknél nem alakul ki a konfliktusmegoldás és nehezen tudja szabályozni az indulatait, nem tudja visszafogni dühét, mindez tovább erősíti az önvádat. Mivel a kiváltó forrás felé nem tudja levezetni feszültségét, mert veszélyes, ezért gyakran másokon tölti le (Herman, 2011).

A gyermekben kialakul az a meggyőződés, hogy ő felelős a bántalmazó viselkedéséért. Az ő pusztja léte, viselkedése készíti a bántalmazót arra, hogy rosszindulatú legyen vele szemben. Magára veszi a bántalmazó viselkedését, beépíti azt a saját viselkedés repertoárjába, mindemellett fokozott lesz a belső rosszaságérzete és a gyermek eköré építi identitását. Ez gyakran felnőttkorban is elkíséri a gyermeket. A szüleivel fennmarad a traumás kötődés (Herman, 2011).

A büntetés és a kényszerítés gyakorisága megnő, az elkövető azáltal tesz szert hatalomra, hogy a felhasználja az áldozat félelmét és bűntudatát (Ranschburg, 2006). Szüntelenül jellemző lesz a fenyegetés, a gyermek állandó készenléti állapottal tud csak alkalmazkodni a bántalmazó környezethez. Az elkövetkező fenyegetés jeleit elkezdik felismerni, beazonosítják azt és megpróbálnak alkalmazkodni ahhoz, annak a reményében, hogy elkerüljék a bántalmazást (Herman, 2011).

A bántalmazó annak ellenére, hogy folyamatosan elégedetlen, elutasító, kritikus (az áldozat viselkedése, képességei, teljesítménye, jelleme kerül bírálat alá, a méltánytalanság és értéktelenség érzését keltve), elvárja, hogy gyermeke kielégítse érzelmi szükségleteit, és mindig válaszkész (Ranschburg, 2006), engedelmes legyen.

Alapvető igényünk, hogy az emberek elfogadjanak és szeressenek bennünket, alapvető szükségletünk a másokhoz való tartozás érzése, mindez sérül a bántalmazás következtében.

A bántalmazás okozhat mentális és viselkedészavarokat. A bántalmazás hatással van az áldozatok testi állapotára is: evési zavar, alvászavar, emésztőrendszeri problémák alakulhatnak ki. Ezen kívül az érzelmi állapotra is hatással van, mégpedig megzavarja a normális működését. A szorongás és a depresszió nem csak gyermekkorban fordul elő, hanem átnyúlhat akár felnőttkorra is (Kuritárné és Tisljár-Szabó, 2015).

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

1. Kérem, nevezze meg azokat az okokat, amelyek nehezzé teszik a gyermekbántalmazás definíciójának megalkotását!
2. Kérem, határozza meg a gyermekbántalmazás fogalmát!
3. Kérem, nevezze meg a gyermekbántalmazás típusait! Mutassa be azokat!
4. Kérem, ismertesse a gyermekbántalmazás hatásait!

III. A SZÜLŐI BÁNÁSMÓD

Ki a bántalmazó, elhanyagoló szülő? Annak ellenére, hogy ma Magyarországon egységes protokoll írja elő, mely helyzeteket kell bántalmazásnak, elhanyagolásnak tekinteni, a szakembereknek nincs könnyű döntési helyzete, amikor a beavatkozást meg kell tervezniük egy-egy eset során. Ha hiszünk a minden ember „egyedi és megismételhetetlen elvben”, akkor abban is hinnünk kell, hogy mindez a problémákra, a krízisekre is igaz s ez nem könnyíti meg a családokkal végzett segítő munkánkat. A protokoll előírását nem minden esetben lehet vegytiszta módon alkalmazni az egyes beavatkozások esetében. Az „egyediség és megismételhetetlenség elve” mellett fontos, hogy ismerjük a bántalmazás elméletét s azt, hogy mindenki hibázhat, akár szülőként is és lehetőséget kell teremtenünk arra, hogy képessé tegyünk az adott probléma kezelésére, legyen szó akár a bántalmazásról.

Nincsenek tökéletes szülők, ahogy tökéletes emberek sem. Ha felnőttként úgy érezzük, hogy nem megfelelően bántak velünk a szüleink gyermekkorunkban, akkor gyakran megfogadjuk, hogy mi másképp fogjuk nevelni gyermekeinket. Azonban később egyes helyzetekben azon kaphatjuk magunkat, hogy éppen úgy viselkedünk, ahogy szüleink. *„...a szülői viselkedést mégis leginkább akaratumkon kívül tanuljuk, azoktól, akik talán maguk sem a legkiválóbb tanítómesterek: a szüleinktől.”* (L. Stipkovits, 2016. 10. o.)

Az előzőekben arról értekeztünk, hogy mi jellemző a bántalmazóra, azonban fontos, hogy megismerjük azt is, hogy milyen szülőtypusok vannak, az egyes típusoknak milyen előnyei, illetve hátrányai vannak, valamint, hogy az utóbbiakkal milyen sérüléseket okozhatnak a szülők gyermeküknek akkor is, ha nem kifejezetten bántalmazó szülőtypusról beszélünk. Láthatjuk, hogy nem csak a bántalmazó vagy agresszor szülőtypus jelenti az egyetlen lehetőséget a bántalmazás megjelenésére, sokféleképpen lehet valaki bántalmazó. A kutató kiemeli, hogy a szülőtypusok nem csak vegytiszta módon önmagukban fordulhatnak elő, gyakori, hogy több szülőtypus jegyei keverednek s egy speciális alakzat jön létre. Ismerjük meg L. Stipkovits által meghatározott szülőtypusokat.

III.1. A túlféltő-túlkötődő szülő, avagy a borostyán

A borostyán szülő legfőbb jellemzője, hogy a lehető legtöbb dolgot megteszi a gyermeke helyett, nem biztosítva ezáltal az önállóság kialakulását. Sokszor a gyermekét saját maga

kiterjesztésének látja és többszámiban beszél, ha gyermeke tevékenységére utal: „megtanultuk a leckét”, „betegek voltunk”. A borostyán szülő elképzelése szerint a világ veszélyes hely, ezért minden nehezebb helyzetben közbelép, amely által gyermeke egészségesen fejlődhetne. Úgy gondolja, hogy gyermekét minden apróságtól meg kell védenie. Így csökken a gyermek önállósága és a felelősségérzete is, hiszen nem tanulja meg, hogy bizonyos helyzetekben felelősséget kell vállalnia tetteiért, szülője állandóan felmenti a felelősség alól. Gyakori, hogy a borostyán szülő gyermeke nem tud elköltözni tőle vagy akár a közeléből, állandó része lesz felnőtt gyermeke mindennapjainak. Mos, főz, vezetheti a háztartást felnőtt gyermeke helyett. Irányítani próbálja azzal, hogy segít neki, ami a feladatok helyette való elvégzésében, aggodásban nyilvánul meg. A borostyán szülők viselkedésének hátterében általában a saját magányosságuk áll, nincsenek szociális kapcsolataik, barátaik, gyakran párkapcsolatuk sem. Egész életüket a gyermekük tölti ki és a velük való foglalkozás (L. Stipkovits, 2016).

III.2. A szereptolvaj szülő, avagy a szülőcsíto

A szülőcsíto szülő tudattalanul hátrítja át gyermekére a szülői feladatokat és azok felelősségét. Felcserélődnek a szülői és gyermeki szerepek, a szülő gyermekétől várja azt, hogy szülőként viselkedjen, ilyenkor sok esetben az életkorát jóval meghaladó feladatokat kénytelen ellátni, ő gondoskodik szüeleiről, esetleg testvéreiről is. Parentifikálódik. Gyakori, hogy nem csak fizikai szükségleteikről látja el a családtagokat, hanem érzelmi támaszt is nyújt nekik. Mivel ezek a feladatok meghaladják a gyermek érettségét, így nagyfokú szorongást idéznek elő, ezek mellett nem lehet gyermek, nem tudja megszerezni a különböző kompetenciákat. Előfordul, hogy a párkapcsolatok kihűlnék, nincsenek meg az érzelmelek a két szülő kapcsolatában. Ilyenkor jön a gyermek mint megmentő, és lesz szülőjének társa vagy szülője. „...amikor az ellenkező nemű szülője ráborítja a párkapcsolati, lelki, szexuális problémáit – olyan ez, mintha érzelmi erőszakot követnének el rajta...” (L. Stipkovits, 2016. 80. o.). Ezeknek a függőleges kötődéseknek a következménye, hogy a gyermek nem tud igazán gyermek lenni, de felnőtt sem. Gyakran koravénne válik. Megnehezíti a leválást és felnőttként sem tud majd önálló életet élni, az lesz a tapasztalata, hogy csak akkor szerethető, ha másokat támogat és mindeközben önmagát elhanyagolja (L. Stipkovits, 2016).

III.3. A túlkövetelő szülő, avagy az idomár

A túlkövetelő szülő önmagától és gyermekétől is mindig a tökéletességet várja el. Rendkívül maximalista, nem ismeri a tökéletlenség, a gyengeség fogalmát. Állandóan a maximális teljesítményre törekszik, ebből kifolyólag rengeteget dolgozik, mindent kézben akar tartani és nehezen viseli, ha nem az elképzelései szerint alakulnak a dolgok. Általában szigorúan nevelték, azt tanulta meg, hogy ha nem teljesít a legjobban, akkor nem érdemes a megbecsülésre. Gyermekével szemben is maximalista, irányítja, szervezi a gyermek életét, mindenben úgy kell teljesíteni, ahogy azt ő elvárja. Ha valami nem a tervezettek szerint alakul, akkor elégedetlenséget közvetít gyermeke felé, tudattalanul is, ezt pedig a gyermek elutasításként éli meg. A túlzott elvárások miatt nem ritka a gyerekeknél kialakuló evészavar és alvászavar (L. Stipkovits, 2016).

III.4. A barát szülő, avagy a „jó fej”

Amikor a szülő gyermeke barátjává válik elhagyja a szülői felelősségvállalást, nem vállalja a szülői feladatait, nem alkot szabályokat, nem korlátozza időnként a gyermeket. Azzal, hogy partnerként tekint a gyermekére, megszünteti az alá-fölé rendelt viszonyt és egyenlővé válnak. A háttérben a szülő magányossága áll, gyakori a válások alkalmával, hogy az egyik szülő elkezd haverkodni a gyermekkel, mert szeretné „biztosítani a helyét”. A „jó fej” szülő szinte sosem mond nemet, mindig engedékeny, mivel úgy gondolja, hogy a gyermeke a barátja minden gondját megosztja vele. Jellemző, hogy akkor szeretgetik a gyermekeiket, amikor ők maguk igénylik és nem akkor, amikor a gyermeknek van szüksége rá, ezért ilyenkor egy idegen viselkedésre kényszerítik a gyerekeket. A határok elmosódása és a szabályok nem léte miatt kialakulhat a gyermeknél figyelemzavar, magatartászavar, illetve a túlzó elvárások és a felnőtteknek való információk miatt felléphet önbizalomhiány (L. Stipkovits, 2016).

III.5. A mindentudó, Mr. és Mrs. Tökéletes, avagy a szuperszülő

A szuperszülő az, aki soha sem tévedhet, mindenben ő a legjobb, a legtökéletesebb, úgy gondolja, hogy nincs más hozzá hasonló szülő. Jellemző rá, hogy állandó elismerést vár el a környezetétől, önmagát dicsőíti, teljesítményét eltúlozza. Ha nem kapja meg az állandó áhítatot, akkor könnyen megsértődik. Ellátja a gyermeke körüli teendőket, mert ezzel is a

környezetének akar bizonyítani. Azonban nem törődik gyermeke érzéseivel, gondolataival, elképzeléseivel, a gyermeke nem szólhat bele a vele kapcsolatos döntésekbe. Gyermekeit sokszor teszi cinkostársává számára fontos ügyekben. Állandóan verseng, mindig a győzelmet hajtja, még gyermekével közös játékában is neki kell nyernie. Ha valamiben sikertelenséget élnek át, akkor a környezetüket, párjukat, gyermeküket hibáztatják. A mindentudó szülő elbizonytalanítja gyermekét, úgy bánik vele, mint aki semmit nem tud, semmihez nem ért, ezáltal a gyermek hamar úgy kezd gondolkodni magáról, mint aki nem ér semmit (L. Stipkovits, 2016).

III.6. Az érzelmileg zsaroló, avagy a mártír

A mártír szülő élete a gyermeke. Egész életét feláldozza érte, minden a gyermek körül forog, mindent érte tesz. Azonban ezzel az érzelmi függőséggel óriási terhet rak a gyermekre. Gyermeke szükségletei motiválják, de felemlegeti az érte hozott áldozatokat, mellyel állandó büntudatot kelt a gyermekben. Az érzelmileg zsaroló szülőre jellemző, hogy viselkedésével manipulál, sokat panaszkodik. A leggyakoribb mondatok: „Pedig mi mindent megtettem érted!” vagy a „Ne is törődj velem!”. Ezekkel a megjegyzésekkel állandó bizonytalanságban tartja a gyermeket, azt érzik, hogy ők csak hozzájárulnak a szülő túlterheltségéhez. A mártír szülő viselkedésének hátterében a saját alacsony önértékelése áll, gyermeke számára nélkülözhetetlenné akar válni. A gyerekek szoronganak szüleik miatt, de nem mutatják ki, hogy ne okozzanak még több nehézséget. Nem tudják mikor mit engedhetnek meg magunknak, ezáltal nem tudnak örülni a különböző lehetőségeknek (L. Stipkovits, 2016).

III.7. A távolságtartó szülő, avagy az üveghegy

A távolságtartó szülő lehet az, aki fizikailag nincs jelen, mert olyan munkája van, vagy ott van, de nem tud megfelelő mennyiségű és minőségű figyelmet fordítani a gyermekre, nem foglalkozik vele. *„Ha valakit szeretünk, akkor időt, sőt minőségi időt szentelünk neki, figyelünk rá, észrevesszük minden rezdülését, meghallgatjuk, megöleljük, megsimogatjuk. Gyerekeink is a velük töltött minőségi időből érzik, hogy értékesek számunkra.”* (L. Stipkovits, 2016. 220. p.) Az üveghegy szülő képtelen meleg érzelmekkel, őszinte odaadással fordulni gyermeke felé, mert nem tapasztalta ezt meg gyermekkorában. Nem tudja kimutatni az érzéseit, fél az intimitástól. Ezáltal a gyermek sem tanulja meg kifejezni az érzéseit, azt,

hogy hogyan kell szeretni, magányosságot és bizonytalanságot élnek át, állandóan szeretetre éhesek lesznek. A távolságtartó szülő gyermeke felnőttkorában próbálja majd megadni másoknak mindazt, amit ő nem kapott meg, ami könnyen válhat túlzóvá, fojtogató érzéssé (L. Stipkovits, 2016).

III.8. A bántalmazó szülő, avagy az agresszor

Az agresszor szülőre jellemző, hogy indulatait, frusztrációját gyermekén vezeti le. Nem tudja kontrollálni magát és azonnal üt, bántalmaz. Mivel ez okoz neki megkönnyebbülést, ezért minden gondjából, problémáiból eredő dühét újra és újra ezzel a módszerrel csökkenti. Aki fizikailag bántalmazza a gyermeket általában ezt az egy megoldási stratégiát ismeri. A fizikai bántalmazástól szenvedő gyermekek sokszor megfogadják, hogy ők majd másképp teszik, de frusztrációt kiváltó helyzetekben gyakran a tanult minta oldódik ki. A szóbeli bántalmazás jellemzője, hogy mit sem törődve a gyermek érzéseivel állandóan becsmérlik, kigúnyolják őt, viccelődnek a rovására. Ez a gyermekben hasonló nyomot hagy, mint a testi agresszió, befolyásolják az önbecsülését. A szexuális bántalmazást övezi a legnagyobb titok, sokkal gyakrabban fordul elő, mint amennyi eset napvilágra kerül. Az elkövetők legtöbbször a családból kerülnek ki. A család látszólag tökéletes, mintacsaládnak tűnik, de belül nincs kommunikáció, nincs gyengédség, csak tekintélyelvűség. A bántalmazást elszenvedett gyerekek nem tudják magukat szerethetőnek, értékesnek látni, mert a szülőjük által közvetített negatív képet tették énképükké (L. Stipkovits, 2016).

III.9. Az elég jó, avagy a bátorító

„A bátorító szülő tehát bizalmat, szeretetet ad a gyerekének, emellett minimális mértékben frusztrálja is őt. Olyan nehézségek elé állítja, amelyek révén megtanul harcolni, küzdeni. Az életkorának megfelelő szabályokat állít fel. Segíti őt, amikor kéri. Türelmesen terelgeti, segít kitűzni életcéljait, mellette van, amikor szükség van rá. Életkorának megfelelően követel is tőle, és gyakorlatilag egy bölcsebb szerepkörből támogatja elképzeléseit.” (L. Stipkovits, 2016. 307. o.)

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

1. Kérem nevezze meg a L. Stipkovits által meghatározott szülőtypusokat! Mutassa be azokat!

IV. Bántalmazó a családban, a családi rendszer jellemzői

IV.1. A bántalmazás hatása a családi rendszerre

Az elhanyagolás, bántalmazás okozta trauma az egész család működésére hatással van, zavar keletkezik a családi rendszerben. A bántalmazás által a család korábbi egyensúlyi helyzetét elveszíti s egy új egyensúlyi állapot áll fel, amely egyensúlyban az egyének és/vagy alrendszerek és/vagy a teljes rendszer fájdalmat él át, elkezd szorongani, akár megbetegszik. A trauma hatására a családon belüli szerepek, a szabályok, a hierarchia, az alrendszerek, a határok, a viselkedési mintázatok, valamint a családtagok közötti kapcsolatok és interakciók megváltoznak.

A bántalmazás hatására a családon belüli szerepek átalakulnak, vannak szerepek, amelyeket a család tagjai elvesztenek, vannak, amelyeket felvesznek. A normál krízisek esetében létrejövő szerepváltozásokhoz képest ebben a helyzetben a szerepekben előálló változás külső kényszer hatására, s gyakran az egyén akarata ellenére jön létre. A szerep elvesztése és átvállalása is nehézséget okoz az egyéneknek, gyakori tünetként megfigyelhetünk következményként: szorongást, depressziót, önértékelési-, kapcsolati zavarokat, pszichoszomatikus tüneteket. A szülő-gyermek viszonyban szerepcseré alakulhat ki, a családban megjelenhet a parentifikálódott gyermek, amikor a gyermek felnőtt szerepbe kerül. A szülő valamilyen okból (pszichés problémák, szenvedélybetegség, betegség stb.) nem tudja ellátni feladatait, szerepét, és a gyerekeknek kell átvállalnia (például gondoskodni testvéréről, szülőről), vagy pótolnia azt (házastárs vagy partner szerepét) (Kuritárné és Tisljár-Szabó, 2015). Előfordulhat, ha valamelyik házastárs érzelmileg vagy fizikailag nem elérhető, a vele azonos nemű gyerek tölti be a szerepét a másik szülő mellett. A gyermeknek olyan feladatokat kell elvégeznie, amely meghaladja érzelmi érettségét és ez súlyos zavarokat okozhat a fejlődésében. A következménye lehet: szorongás, depresszió, viselkedészavar, pszichoszomatikus problémák, a gyermekben kialakulhatnak önértékelési problémák, bizonytalanság, bűntudat. Ha a gyermek tartósan beleszerül a szerepbe, az identitása részévé válik. Kialakulhat a parentifikált gyermekekre jellemző hasított identitás. A gyermekben egyszerre van jelen a kizsákmányolt, szeretetre vágyó gyermek, közben pedig önfeláldozó és gondoskodó a szüleivel szemben (Kuritárné és Tisljár-Szabó, 2015).

A szabályok bemerevednek, a be/megtartásukhoz keményen ragaszkodik a család, de főként a hatalmat gyakorló személy/ek. Ennek háttérében az áll, hogy a szabályok egyfajta

biztonságérzetet nyújtanak a család számára a kiszámíthatatlan, nehéz helyzetekben, másrészt pedig hozzájárulhat a hiedelem kialakításához a családban, a fenyegető, félelemmel teli helyzettel kapcsolatban (Kuritárné és Tisljár-Szabó, 2015). Megjelenik a titok a családban, amelynek őrzése új szabályokat is életre hív.

A családok gyakran elszigetelődnek, elzárkóznak a környezetüktől a bántalmazás jelenléte esetén. A család valamennyi tagjának nehéz szembesülni azzal, hogy megváltozott az életük, saját jövőbeli vágyaikhoz, terveikhez, illetve más családokéhoz képest. Gyakran előfordul, hogy a közelebbi-távolabbi rokonság, a barátok is eltávolodnak a családtól, főként azért, mert nem tudják hogyan reagáljanak, viselkedjenek a megváltozott helyzetben. A családra egy dupla zár kerül, egy részről bezárja önmagát, másrésztől a környezet is bezárja, ez a családra nagyon rossz hatással van. Egyre jobban csökken a változás esélye, a lehetséges külső segítség igénybevétele, gyakran csak egy krízis billentheti ki a családi rendszert ebből az állapotból.

A család normál fejlődése esetén a hierarchia csúcsán a szülői alrendszer áll, a feleség és a férj. A bántalmazás megjelenésekor ez felborulhat, a hierarchia élére a bántalmazó/k kerül/nek. A bántalmazó lehet más alrendszer (például, ha a nagyobb gyermeki alrendszerbe tartozik az agresszor, akkor a gyermek lesz a hierarchia csúcsán) vagy külső rendszer (például nagyszülő, rokon, barát) tagja is, ezekben az esetekben a szülői alrendszer tagja/i a gyermeki alrendszerbe kerülnek, a család egyensúlya felborul.

A családon kívüli és a családon belüli határok esetében is bekövetkezhet változás. A bántalmazás hatására a család úgy reagál, hogy külső határait élesen meghúzza, határai merevebbek lesznek, a családon belüli alrendszereket elválasztó határok ugyanakkor merevvé vagy diffúzzá is válhatnak, az alrendszerek közötti átjárhatóság vagy túl nehezen vagy túl könnyen valósulhat meg.

Bántalmazás hatására a családban megváltozik a kommunikáció. Ez főként a konfliktusok és a bántalmazással kapcsolatos élmények során tetten érhető. Gyakran tapasztalhatjuk, hogy a bántalmazás ténye és a hozzá kapcsolódó dolgok tabuvá válnak a családban, titokként őrzik, és nem beszélnek róla a családi rendszeren belül és kívül sem. A betartatás mindenkire vonatkozik a rendszerben, a bántalmazó minden családtagot kötelez arra, a gyermeket is. A gyermek gyorsan megtanulja, hogy a bántalmazásról nem beszél a család, így ő sem, ezáltal a gyermek egyedül marad az érzéseivel, gondolataival, nem kap választ a kérdéseire. A családtagok elérhetetlenné válnak egymás számára, elszigetelődnek. A titok egyrészt összetartja az abba beavatott embereket, másrészt elszigeteli őket. A titokkal vissza is lehet élni, hatalmat lehet vele gyakorolni. Generációkon keresztül is megjelenhet a titok, az azzal

kapcsolatos élmények, mintázatok, amely akár hosszú időn keresztül, generációkon átívelően is hatást gyakorolhat (Kuritárné és Tisljár-Szabó, 2015).

Az érzelmek kifejezése is megváltozhat a családban a bántalmazás során. Gyakran előfordul, hogy az áldozatot hibáztatják a történetekért, dühösek rá, az áldozat pedig büntudatot érez emiatt. A bántalmazott elveszíti az alapvető biztonságérzését, gyakori, hogy a bántalmazottak nem lesznek képesek megfelelően szabályozni érzéseiket, viselkedésüket. Állandó készenléti állapotban kell lennie, mivel a bántalmazó viselkedése kiszámíthatatlan, a bántalmazás előfordulásának előjeleire megpróbál felkészülni. A kötődési kapcsolat kialakításának nehézsége megjelenik más társas kapcsolatokban is, hiszen hiányzik az intimitás, az érzelmi szükséglet kielégítése, a bizalom (Kuritárné és Tisljár-Szabó, 2015).

Láthatjuk, hogy a bántalmazás milyen súlyos zavarokat okoz a családi rendszerben, a következő alfejezetben az egyes családi életciklusok szakaszában megjelenő normatív krízisek és a bántalmazás okozta akcidentális krízisek következményeit tekintjük át.

IV.2. A család fejlődési krízisei és a bántalmazás

Erikson modelljét használva, Hill és Rodgers 1964-ben megalkották a családi életciklusok modelljét. A családi élet változásait az élet fontosabb eseményeire vezetik vissza, mondván, hogy ezek alapvető változásokat hoznak a család egész életében, interakciós és érzelmi rendszerében. Hill és Rodgers szerint a családi élet természetes változásait „normál krízisnek” tekintjük és meg kell, hogy lássuk bennük a fejlődés lehetőségét. A családnak működése során az egyének szükségleteit kell szolgálnia, tehát az egyéni fejlődési ciklusok szükségletei körül alakulnak ki az ún. családi életciklusok.

Ennek alapján megállapíthatjuk, hogy a családi rendszer működésének minden egyes életciklusban másként kell az aktuális szükségleteket szolgálnia, változáson kell keresztül mennie. Az egyik életciklusból a másikba való átlépéskor a család rendszerének a működés szabályozása, valamint a szerepviselkedések kivitelezése terén jelentős változásokat kell kidolgoznia.

Hill komplex modellje a család alakulástól annak az elmúlásig tartó időszakát öleli fel, amelyet egymástól jól elkülöníthető és a családi rendszer dinamika szempontjából meghatározó szakaszokra bontja. Ezen életciklusok mindegyike normál krízisek formájában alakul egyik életciklusból másikba. A normál krízisek az élet természetes velejárói, azonban

az életciklusok által keletkező kihívásokat a családok eltérő módon kezelik, előfordulhatnak elakadások. Hill családi életciklusok modellje az alábbi szakaszokat jelöli ki:

1. Az újonnan házasodott pár családja
2. A csecsemőt világra hozó család (0-3 éves korig)
3. A kisgyermekes család (3-6 éves korig)
4. Az iskolás korú gyermekes család (6-14 éves korig)
5. A serdülő korú gyermekes család
6. A felnövekedett gyermeket kibocsátó család
7. A magukra maradt, aktív korú szülők családja
8. A magukra maradt, inaktív korú házaspár családja

Nézzük meg részleteiben az egyes szakaszokat, még pedig úgy, hogy az egyes életciklusokhoz odarendeljük azt az akcidentális krízist, amit a bántalmazás hívhat életre, az egyes életciklusok jellemzőinek bemutatását Komlósi (1997) munkája alapján fogjuk megismerni.

Az újonnan házasodott pár családja

A család első életciklusa az újonnan házasodottak családja, amely két ellenkező vagy azonos nemű felnőtt egymás melletti elköteleződésével jön létre, gyakran házasságkötés útján (jelenleg Magyarországon az azonos neműek házasságkötése nem engedélyezett, ezért az egymás melletti hosszútávú elköteleződés használata jobban leírja a jelenséget).

Az elköteleződéssel járó új életforma, életmód kialakítása jelentős megváltozása idézi elő a családi életciklusok első krízisét. A pár számos kihívással kell, hogy szembe nézzen, ezen kihívásoknak való megfelelés nem okoz elakadást, amíg az adott ügy a közös érdekek mentén könnyen összeegyeztethető. Az eredeti családjából mindkét fél hoz egy értékrendet, amelyet össze kell hangolni és egy saját, új közös értékrenden alapuló családot kell létrehozniuk.

Ezen életciklusban új feladat a férj és a feleség szerep tartalmainak kialakítása és működtetése, a nemi szerepek kiteljesítése, a harmonikus szexuális élet, a kapcsolati intimitás megtanulása és működtetése, valamint az egymáshoz való alkalmazkodás fejlesztése. A pár elsődleges törekvése, lesz, hogy megélhesse, hogy elfogadják, szeretik őt, és viszont (Komlósi, 1997).

Az eredeti családan elsajátított viszonyulás az erőszakhoz meghatározó lehet a párkapcsolat kezdeti szakaszában. Az erőszakot megélt személy felnőttként többfajta elköteleződéssel mehet bele új kapcsolatába: vannak, akik továbbviszik az erőszakot, kioldódik az erőszak

mintázata, maguk is bántalmazók lesznek, s vannak, akik ezt meg tudják gátolni s nem válnak bántalmazóvá. A transzgenerációs elmélet szerint az erőszakot megélt személyek egyharmada lesz maga is erőszakos, kétharmaduk nem. Annak hátterében, hogy a kioldódás nem történik meg, többfajta ok is állhat (Babity, 2005):

- Elhatározás: a bántalmazást átélt személy elhatározza, hogy felnőve maga nem engedi meg az erőszak előtörését, elhatározza, hogy ő maga nem lesz bántalmazó. A bántalmazott gyermekek közül sokan határozzák el, hogy felnőve, saját gyermekeiket „egészen másképp” nevelik majd. Az esetek jelentős részében ez sikerül, néha azonban nem: a szülő azt tapasztalja, hogy legjobb szándékai ellenére ugyanúgy viselkedik a gyermekével, mint a szülei valaha ővele. Ezek a szülők nemegyszer külső segítségért folyamodnak, de az is lehet, hogy saját szülei utólagos felmentésével racionalizálják saját viselkedésüket.
- Alternatív szülőmodellek jelenléte, más felnőtt alternatív minta megtapasztalása: ha a gyermek egyik szülője nem volt bántalmazó, vagy ha más felnőtt (nagyszülő, nagynéni/bácsi, a család közeli barátja stb.) pozitív szülőmintát állított a gyermek elé, akkor nagyobb a valószínűsége, hogy a gyermek ezen mintákat fogja mozgósítani gyermekei nevelése során.
- Nem bántalmazó házastárs: ha a másik szülő ellenzi a gyermek bántalmazását vagy testi fenyegetését, az csökkenti a bántalmazás kockázatát. Tovább javítja a helyzetet, ha a házastársak között pozitív érzelmi kapcsolat alakul ki, ez ugyanis részben segíthet a korábban bántalmazott fél traumatikus élményeinek semlegesítésében is.
- Önismeret, a traumatikus élmények feldolgozása: ha a valamikori bántalmazott gyermek felnőve (akár szakember segítségét igénybe véve) képes feldolgozni a vele történeteket, illetve alaposabb önismeretre tesz szert, az csökkenti a szülőktől tapasztalt viselkedésminták automatikus kioldódásának (így a bántalmazásnak) veszélyét.
- A gyermekvállalás időpontja. A fiatal szülők (18 év alatt) gyakrabban bántalmazzák gyermekeiket, mint az idősebbek. Bizonyos védelmet jelenthet tehát a gyermekbántalmazás átörökítése szempontjából, ha az első gyermek születése későbbi életkorban következik be.
- A szociális kapcsolatok száma, a segítség elérhetősége: ha a szülő sok támogató és pozitív felnőtt-felnőtt kapcsolattal rendelkezik (házastárs, barátok, kollégák), akkor nagyobb az esélye annak, hogy gyermekneveléssel kapcsolatos gondjai esetén van

kitől segítséget vagy támogatást kérni és kapni, illetve, hogy érzelmi szükségletei ezekben a kapcsolatokban kielégülnek.

Amennyiben ebben a szakaszban megjelenik az erőszak a kapcsolatban többfajta kimenetellel találkozhatják szemben magukat a felek. Az eredeti családban megtanult minták könnyen kioldódnak. Előfordulhat kapcsolatszakadás, de kialakulhat a már ismert minták alkalmazása, kialakulhat egy bántalmazó kapcsolat, amelyben a felek a saját tanult viselkedésükkel vannak jelen. Ilyen, amikor a bántalmazó engedi az erőszak előre törését, míg a bántalmazott saját megélt tapasztalata alapján elviseli azt, részt vesz abban. Nem tudja megvédeni magát, nincs énéreje annak megállításához.

Fejlődési cél ezen szakaszban	A bántalmazás jelenlétének hatása
Szülői szerepre való felkészülés.	Befolyásolhatja a szerep felvételét, esetleg gátolhatja azt. Sérül az intimitás, az egyén elszigetelődhet.
Stabil teherbíró kapcsolat kialakítása, amely az elvárásoknak megfelelően működik.	Sérül az intimitás, a kapcsolat teherbírása, megjelenik a félelem, az izoláció.
Felkészülni a krízisek, nehézségek elviselésére.	A bántalmazás is krízist okoz, a krízishelyzetek halmozódása esetén krízismátrix alakulhat ki.
További személyek felelős nevelése.	Tovább öröklődhet a negatív mintázat, a felelősségvállalás sérül.
Fészekrakás.	A krízis következtében elmaradhat, vagy kitolódhat a fészekrakás.

Újfajta viselkedés	A bántalmazás megjelenésének hatása
Férjzett-nős, elkötelezett, felelős házasember szerep.	Nem jöhet létre a felnőtt, felnőtt szerep, az intimitás, az elköteleződés, a felelősségvállalás sérül, az egyén elszigetelődhet.
Térbeli, időbeli határok kijelölése.	A határok túl rigidek lesznek.
Konfliktuskezelő viselkedés.	Az asszertív konfliktuskezelés sérül, torz viselkedés alakulhat ki, amely rögzülhet is.
Újfajta döntéshozó viselkedés.	A bántalmazó dominanciája következtében a bántalmazott nem élheti át a döntés szabadságát, önállósága sérül.

Újfajta kapcsolódások	A bántalmazás megjelenésének hatása
Elkötelezett párkapcsolat.	A párkapcsolat, az elköteleződés alapja a félelem, a szorongás lesz. Sérül az intimitás, az intim kapcsolat felvállalásának igénye.
Szülői és rokoni dimenzió.	Háttérbe kerül, ha túl nagyfokú a fenyegetettség, a bántalmazást átélő háttérbe kénytelen szorítani kapcsolatait, illetve el is veszítheti azokat. Az egyén izolálódik.
Baráti körben átrendeződnek a viszonyok.	Szintén háttérbe kerül, ha túl nagyfokú a fenyegetettség, a bántalmazást átélő háttérbe kénytelen szorítani kapcsolatait, illetve el is veszítheti azokat. Az egyén izolálódik.

A csecsemőt világra hozó család (0-3 éves korig)

A gyermek érkezése a családba igen örömteli feladat, amely természetesen számos kihívást támaszt a család elé, ezen szakaszban a krízisek megjelenhetnek az anya önmagával, a csecsemővel kapcsolatos problémái, a házastársi kapcsolat változásai és a kistestvér születése miatt. Az első gyermek vállalásának időszaka egybeesik a házaspár összecsiszolódásával, a családi fészek kialakításával.

Az anya a várandósság ideje alatt, majd a szülés után is testi és lelki változásokkal szembesül, ezekhez gyakran támogató segítségre van szüksége, különösen, ha érintett a szülés utáni depresszióban, amelynek hátterében számos tényező állhat. A nagyfokú érzelmi és fizikai igénybevétel fokozhatja a meglévő pszichés nehézségeket, illetve személyiségzavar felszínre kerülését. Az anyát érzelmi problémái izolálhatják, előállhat az egyensúlyvesztés. Az anya érzelmi állapotát tovább rontja az a környezeti nyomás, amely a boldog, gondtalan anyuka képét várja el. A valóság azonban sokszor a kialvatlanság, a feszültség, a kimerültség, a problémák halmaza stb., amely szerepbizonytalanságot eredményezhet, és agressziót generálhat. Ezeknek az indulatoknak gyakran a csecsemő lesz a tárgya, amely büntudat kialakulásához vezet.

Az anya korábbi életmódja teljes mértékben megváltozik. A csecsemő és az anya szükségletei nem lesznek azonosak, a csecsemő teljes és állandó hozzáférést igényel az anyához (ez egy 24 órás szolgálat), ez visszafelé nem így van, az anyának más szerepeiben is lesznek igényei, mind ezekhez a családi támogatás elengedhetetlen. Ahogyan a szerepbizonytalanság csökkentésében is. A családi minták, a tradíciók, a biológiai-, a nemi szerepekből adódó különbségeknek köszönhetően, a mi társadalmunkban a nők vállalják a csecsemő 24 órás

gondozását, szolgálatát. Ennek köszönhetően a csecsemő és az anya kapcsolati intimitása érhető módon elmélyültebb, mint a csecsemő és az apa intimitása.

Az anya „szolgálatához” szükség van segítségre; ez a férj, a nagyszülők, testvérek, rokonok, barátok feladata lesz. Az ezekhez való alkalmazkodás, a pont elég segítség elfogadása és megadása minden szereplőt próbára tesz. Megjelenhet az anya elégedetlensége önmagával, az anyaszereppel, ami természetesen kihat az apa működésére is. Az anyai szereppel megjelenik a belső ambivalencia: gyermeknevelés vagy önmegvalósítás, karrier? A tradíciók azt kívánják meg, hogy a gyermeknevelés mindent elsöprően legyen jelen, amelynek nem mindenki tud/akar megfelelni, ha másként dönt, jön a következő kérdés: jó anya vagyok-e? A dilemma elakadásokat okozhat a szerepekben való megfelelés során.

A gyermekvárás időszakában átrendeződik a pár belső struktúrája, a férfi és női szerepeket újra kell értékelniük, és el kell kezdeniük felkészülni az anya és apa szerepekre. A szülői szereppel való azonosulás nem problémamentes, az eddigi, önmagát természetesen elölterbe helyező pár másfajta fontossági sorrendeket kell, hogy kialakítson. A szerepelvárások kifejezése egymás felé (mind a házastársi, mind a szülői alrendszerben), ennek megtanulása, ebben a szakaszban rendkívül meghatározó, és gyakran nem probléma nélküli. Az apává válás kevésbé intenzíven történik meg, mint az anyává válás, a nélkülözhetetlenséget nem élik meg, az anya kompetenciája vitathatatlan. A feleség nagyon sokat tehet az apa szerep felvételéért, bevonhatja a férjet a feladatokba, kifejezheti az apa felé annak fontosságát. Az új kihíváshoz (amely a gyermekvárás, gyermekvállalás), mindkét fél részéről eltérő értékek társulhatnak, az eredeti családból hozott minta vagy éppen annak hiánya erőteljesen van jelen. A házaspár kapcsolata, a férfi és női intimitás, az egymáshoz való viszonyulás megváltozik. A csecsemő növekedésével létrejön egy új intimitás közeg, amelybe mindhárom szereplő komfortosan behelyezkedhet, ez nem minden család életében alakul ki zökkenőmentesen. A párnak egy számára teljesen új családi helyzettel kell megbirkóznia, amelyben már nem ketten, hanem hárman vannak. Eltérő intimitás és szexuális igénye lehet a férfinek és a nőnek, ennek összeegyeztetése komoly kihívás elé állítja a párokat.

A csecsemő gondozása elszakíthatja a párt a társas közegétől, az anya az apán keresztül érintkezik elsősorban a külvilággal s rajta keresztül pótolja be annak hiányát, vele tud/akar megbeszélni minden történést. Az apának nagyfokú érzelmi támaszként helytállnia. Az apa számára ugyanúgy megterhelő lehet a szerepeiben való megfelelés, és ez nem minden esetben kielégítő a feleség számára, amely konfliktusokhoz vezethet.

Ezen életciklus alatt megjelenhet a kistestvér születése is, amely a családi struktúra teljes újratervezését igényli, és újfajta kihívásokat hoz. Az anya élménye, tapasztalata még élénk ez

előző gyermek gondozásáról, az előző 24 órás szolgálat még alig lazult, minden kezdődik előlről. A nagyobbik gyermek regressziót élhet meg, mert a biztonságos pozícióját elveszítheti. Ez több foglalkozás, szeretet kinyilvánítást kíván meg, amely türelmetlenséggel jár. Az apa többlet feladatokat kap, mint szülő, ez ugyanakkor segíti elmélyíteni az gyermek és az apa kapcsolatát. Az anya rutinosan helyt áll a gyermekek gondozása terén, de nem marad ideje önmagára, a párkapcsolatra, így a kapcsolat intimitása veszélybe kerülhet (Kömlösi, 1997).

A már említett sérült minták következtében, ha már megjelent vagy ebben a szakaszban jelenik meg a bántalmazás az anya, ha ő a bántalmazást átélő komoly krízist élhet meg. Az alapvetően meglévő ambivalencia érzés tovább mélyül, a problémákat nem lehet félretenni. A helyzetben traumatizáció állhat elő, mindkét fél sérül, sérülnek a férfi – női szerepek, szülői szerepek is. Ha az anya vagy az apa bántalmazásának célpontja a gyermek (is), annak szintén lehet előzménye a saját élettörténetükben s a mintázatok megjelenése komoly büntudatot eredményezhet. Segítségkérés nélkül a bántalmazás kioldódásának kezelése küzdelmes lesz, mindennapi kihívások elé állítja a szülőt. Amennyiben nincs bántalmazással kapcsolatos minta s egyéb körülmények okán megjelenik a bántalmazás akkor is hasonló nehézségekkel találja szembe önmagát a szülő.

A bántalmazó komoly nehézség elé állítja a családi rendszert, a bántalmazó és a bántalmazást elszenvedő fél sérülhet a házastársi és a szülői szerepben is, ahogyan a gyermeki alrendszer is. A bántalmazott, de a bántalmazó is, felelős társként és szülőként úgy érezheti nem képes a védelemre, nem képes a felelősségvállalásra, tehát fontos házastársi, szülői feladatban elakadhat. A bántalmazás hatására a rendszer határai bemerevedhetnek, a külső rendszerek kizáródhatnak. A bántalmazott egyre jobban elszigetelődik, lévén a családi életciklus önmagában bizonyos fokú elszigetelődéssel jár, a bántalmazott elmagányosodhat, ebben a nehéz élethelyzetben segítség nélkül maradhat, izolálódik. A bántalmazott a csecsemővel való kapcsolatba „menekülhet”, megjelenhet a gyermekhez való túlzott kötődés. Ebben a helyzetben a bántalmazó részéről kialakulhat féltékenység, amely újabb teret engedhet az erőszaknak.

Amennyiben eredeti családjukból hasonló vagy épp ellenkezőleg különböző mintázattal, tapasztalattal bírnak az erőszak terén, felnőttként másfajta viszonyulásuk lehet az erőszakhoz (ahogyan azt az előző életciklusnál megismertük). Ha mindkét fél megengedő az erőszakkal szemben a bántalmazás megjelenésének az esélye megkétszereződik, a gyermek biztonsága sérül.

A bántalmazás hatására a bántalmazást átélő csecsemő, gyermek elveszíti bizalmát a világ felé. Az első évek tapasztalatai alapján, alakul ki a gyermekekben a bizalom a szociális környezet felé, amelyet ebben az időben a szülei, illetve a gondozóik alapoznak meg, amennyiben a szülő bántalmazó ebben a szakaszban a gyermek ősbizalma sérül. Az ősbizalom az anyai szeretetből fakadó kora gyermekkori biztonságérzet. Az anya a megbízható és elvárt külső jelenségekből belső biztonsággá válik. A krízishelyzetet a felnőtt gondozó/k gondoskodásának függvénye, ha a szülő válaszkész (mindig megjelenik, ahányszor a gyermeknek szüksége van rá, éhes, szomjas, érintésre vágyik, fájdalmai vannak, fél), akkor a gyermekben kialakul a bizalom, későbbi élete folyamán nyitottabb lesz, megbízik társaiban. A bántalmazás hatására a gyermek szükségleteinek kielégítése akadályozott lesz, vagy egyenesen nem valósul meg, ezáltal nem alakul ki az ősbizalom és a gyermek később sem fog tudni ragaszkodni, bízni. 2-3 éves kor között a bántalmazás miatt az autonómia igény sérül. Ezen szakaszban az akaratlagos szabályozás kialakulását (saját test feletti uralom, önuralom, környezet utáni kíváncsiság) fontos megélni. Ebben az életkorban a gyermek megtanulja akaraterejét, önkontrollját gyakorolni, amennyiben ez például bántalmazás miatt sérül, a gyermek bizonytalanná válik, és kételkedni kezd saját képességeiben. A túl merev, korai és erős külső kontroll, bántalmazás esetén az önállóság nem tud kialakulni, megjelenik a szégyen, a kétely.

Fejlődési cél ezen a szakaszban	A bántalmazás megjelenésének hatása
A gyermeknek adaptálódnia kell a világhoz.	Sérül az ősbizalom, a kötődés kialakulása, a biztonsághoz és az autonómiához való viszony. Megjelenik a bizalmatlanság, a szégyen és a kétely.
Az anyának fel kell vennie az anyaszerepet.	Sérül az anyaszerep, nem tudja ellátni a védelmet, a felelősségvállalást.
Az apának fel kell vennie az apaszerepet.	Sérül az apaszerep, nem tudja ellátni a védelmet, a felelősségvállalást. Az intimitás sérülése miatt izolálódik.
A házastársi szerep folyamatos fókuszban tartása.	A házaspár kapcsolata sérül, odaveszik az intimitás, a bizalom-, a biztonságérzet. A biztonságos felnőttkötődés megtapasztalása sérül. A pár tagjai elszigetelődnek.

Új szükségletek	A bántalmazás jelenlétének hatása
A gyermek számára 24 órás ügyelet kialakítása.	A 24 órás ügyelet önmagában nehéz feladat, az abban való megfelelést az erőszak ellehetetleníti
Nagy odafigyelés a gyermekekre és az anyára egyaránt.	A bántalmazás alapjaiban sérti ennek megvalósulását, az erőszak ciklikussága időnként megengedi az odafigyelést is, ez sok esetben csapdahelyzetet teremt. A család elszigetelődik.
Anyává/apává válás készségének kialakulása, ami generációról generációra adódik át anyáról-anyára.	Sérül a szerep felvétel, ezáltal a szerepekből adódó feladat elvégzése is. Transzgenerációs következmény lehet a bántalmazás étörökítése.

Újfajta kapcsolatok	A bántalmazás jelenlétének hatása
Anya – gyermek.	Sérül a kötődés, a bizalom, a biztonságérzet., az autonómia.
Apa – gyermek.	Sérül a kötődés, a bizalom, a biztonságérzet., az autonómia.
Anya – apa.	Sérül az intimitás, a kötődés, a biztonságérzet.
Nagycsalád megváltozik: az anya/apalánya/fia viszony, a meny/vej-anyós/após viszony megváltozik.	A rendszer határok a bántalmazó családban merevek lesznek. Távolság jelenik meg a rendszerek között. A bizalom, az odafordulás, a segítségkérés megvalósulása sérül.

A kisgyermekes család (3-6 éves korig)

A krízis lehetősége ebben az életszakaszban alapvetően négy változáshoz kapcsolódhat: a gyermek óvodába kerülése, az anya munkába állása, az apa professzionális problémái, és a házastársi kapcsolat alakulása. Ezen fejlődési krízisek megoldása hosszú időn keresztül (akár évekig) folyamatosan igénybe veheti a házaspár problémamegoldó képességét.

A gyermek óvodába kerülése

A gyermek hároméves korában érzelmileg feltehetően érett arra, hogy (a nap nagy részében, a kortársai között legyen, távol az édesanyjától) közösségbe kerüljön. Ugyanakkor ez a változás megviseli az anya-gyermek kapcsolatot, a 24 órás együttlét megszűnik. A fokozatos „beszoktatás” segíthet a változás megélésében mindkét félnek.

A gyermekre egymással párhuzamosan jelenlévő szocializációs közeg hat. Az óvoda és a család egymást kiegészítő feladatmegosztással tud a leghatékonyabb lenni. Az óvoda lehetőséget biztosít a széleskörű társas érintkezések, az utánzásos viselkedéstanulás megvalósulására, hozzásegít az identitásérzés kialakulásához, valamint sokféle kulturális és szubkulturális megnyilvánulással gazdagítja a gyermeket. Az életkori szükségletekhez igazodva fejleszti a gyermeket (Komlói, 1997).

A bántalmazást átélő kisgyermek kezdeményezési törekvései sérülnek, a büntudat lesz a domináns. Az egészségesen fejlődő családi rendszerben a gyermek fokozatosan megpróbál leválni környezetéről, függetlenedni próbál, rengeteg kezdeményező képességgel rendelkezik, mindent meg akar tapasztalni. Amennyiben a gyermek erre nem lehetőséget kap: akadályokba ütközik, nincs biztosítva számára az önálló munka, akkor a gyermek nem lesz kezdeményező, kreatív, nem válik képessé, arra, hogy pozitívan értékelje saját teljesítményét. Megjelenik az állandó büntudat, szorongani fog attól, hogy valamit nem helyesen cselekszik, kétségei lesznek saját erőforrásait illetően.

A bántalmazó családok nagy erőfeszítést tesznek a bántalmazás titokban tartására, az intézmények sok esetben veszélyt jelentenek a titokkal szemben. A bántalmazást átélő család találkozhat egy komoly fenyegetettséggel: kiderülhet a külvilág számára a bántalmazás. A bántalmazást megélt gyermek viselkedésében megjelenhetnek agresszív megnyilvánulások, amelyek hosszas jelenléte konfliktusforrás lehet a szülő-pedagógus, gyermek-gyermek, szülő-szülő kapcsolatokban. A konfliktusok sikertelen kezelése újabb kihívás elé állítja a családot, a titok kiderülése veszélyezteti a valósággal való szembenézést, az azzal szembeni következmények vállalását

Az anya újra a munkaerőpiacon

A gyermek mellől a munkaerőpiacon visszatérő anyák többsége várja a munkába járással bekövetkező változást. A társas tér kitágul, az anya az önmegvalósításban ismét kiteljesedhet, és mindehhez nagyobb fokú anyagi biztonság is társul. A munkaerő-piacra való beilleszkedés sok feszültséggel járhat, a munkahelyek többségében két-három év alatt sok változás következik be. Az anya a munka és a családi élet közötti megfelelésben komoly konfliktust él át, amely megnehezíti a szerepeiben való működését (Komlói, 1997).

A bántalmazást átélő nők jellemzően nem jelennek meg a munkaerőpiacon, a bántalmazó párkapcsolat egyik jellemzőjeként a bántalmazó mindent elkövet, hogy a bántalmazott odahaza maradjon az ő felügyelete alatt. Amennyiben van lehetősége a munka világához kapcsolódni a bántalmazás irányuljon rá és/vagy a gyermekekre a fizikai és az érzelmi megterhelés nehezíti a munkában való helytállást. A bántalmazó anyák számára az új munka-család élethelyzet számos feszültségforrást eredményezhet, átmenetileg nőhet a bántalmazás gyakorisága, mélyülhet annak keménysége, de ennek ellenkezőjével is szembe találhatjuk magunkat, a gyermektől távol töltött idő egyfajta védelemként szolgál a nő számára bántalmazással szemben. Ahogyan azt már korábban tárgyaltuk az erőszak tekintetében elsősorban a nők az áldozatok. A gyermekbántalmazás elkövetői között ugyanakkor hasonló arányban találunk nőt és férfit is.

Az apa problémái

Az új helyzet az apáktól is újfajta alkalmazkodást kíván, a változás a rendszer egészére hatással van, tehát az apára is. Az általános családdinamikai törvényszerűség leírja, hogy a család életében bekövetkezett változásokra mindkét fél úgy reagál, hogy az eredeti struktúrában megszerzett privilégiumokhoz nagymértékben ragaszkodik, tehát az apa, az ez idáig otthon lévő feleségnek meghagyja a feladatokat továbbra is. A feleség a családi és a munkahelyi feladatoknak való megfelelésben extra terheket visz, amely újratervezést kíván, ha ez nem történik meg hosszútávon krízis állhat elő.

A férfi életében is számos stresszhelyzet jelentkezik. A kisgyermekes apák többsége jellemzően pályakezdő, s a munkavilágában kell a fejlődését, előremenetelét megvalósítania. Mindezt, úgy, hogy közben az otthon jelentkező anyagi többleteket előteremtse és a gyermeknevelési feladatokból is jobban kivegye a részét. Ebben a szakaszban a feleség újfajta támaszaként is jelen kell lenniük, míg ő az érzelmi támogatását a feleségtől nem feltétlenül kapja meg. Az anya visszatérése a munkaerőpiacra egyrészt tehermentesíti a férjet, másrészt viszont az önállóság révén a férj elveszíti kizárólagos családfenntartó szerepét, többletprestízsét (Komlósi, 1997).

A bántalmazó férj gyakran minden erejével megakadályozza társa munkába állását, hogy ne veszítse el a fentiekben bemutatott erejét, hatalmát a nő felett. A bántalmazás jelenléte vagy megjelenése tovább növeli a stresszt a családban. A nő és a férfi sem élheti át azt a támogatást, amelyet ebben az új helyzetben meg kellene kapnia, sok esetben a nő életét a félelem vezérli, és mindezek felett is, neki kell biztosítania a támaszt a bántalmazó számára.

A házastársi kapcsolat alakulása

Az új élethelyzetben a házaspár kapcsolatában megnő az egymással való nyílt konfliktusok száma. A megnövekedett feladatoknak köszönhetően a pár kevesebb időt szentelhet a házastársi alrendszer követeléseinek, amelynek következményeként megjelenhet az érzelmi, fizikai támogatással és az intimitással szembeni elégedetlenség vagy hiányérzet.

A növekedő gyermek nevelésével kapcsolatos álláspontok összehangolása folyamatosan történik ebben a ciklusban is, a szülői alrendszerben keletkező feszültségek könnyen átcsúszhatnak a házastársi alrendszerébe.

A házassággal való elégedettség azonban mindezek ellenére sem feltétlenül csökken, mivel a nőt a párkapcsolati nehézségekért kárpótolja a nagyobb anyagi biztonság (amelyhez ő is hozzájárul), a hatalom- és tekintélynövekedés a családban, valamint a munkahelyi társas kapcsolatai. Ennek a sajátos új kapcsolatrendszernek komoly támogató ereje lesz, amelynek szerepe lehet abban, hogy a válások jelentős része 6-8 éven belül történik meg, mintegy a kisgyermekkor alatt zajló konfliktusok végkifejleteként (Komlósi, 1997).

A bántalmazást átélők (legyen az akár ellenük, akár gyermekeik ellen irányuló bántalmazás) számára a munkába állással megnyíló emberi kapcsolatok jelenthetnek erőt a bántalmazásból való kilépésre, amennyiben persze a nő megjelenhet a munkaerőpiacon. A számtalan kihívás - amelyet ez a szakasz önmagában tartogat - sok nehézséget jelent. A bántalmazás tovább növeli a terheket, a bántalmazást átélő problémái összeadódnak, elszigetelődhet s az egyén krízishelyzetbe kerülhet, amennyiben segítség nélkül marad komoly elakadásai keletkeznek (depresszió, szorongás, szervedélybetegség, öngyilkossági gondolatok/befejezett öngyilkosság, egyéb pszichés zavarok - mindehhez fizikai és pszichoszomatikus betegségek is társulhatnak, amelyek tovább rontják az egyén állapotát, életminőségét).

Az iskoláskorú gyermekes család (6-14 éves korig)

Ezen életciklusban a család élete, a gyermek élete az iskola köré szerveződik. Jelentős változás megy végbe, ebben a szakaszban a kisgyermekből biológiailag majdnem érett fiatal lesz, aki a felnőttkorra készül. A gyermek biológiai és pszichikai fejlődésével járó személyiség- és viselkedésváltozások az egész család alkalmazkodóképességére hatással lesznek. A krízisek az alábbi fontos események kapcsán jelentkezhetnek: iskolakezdés, kamaszkor előjelei, szülők vagy kortárs csoport, válások. Fontos megjegyeznünk, hogy ebben az életszakaszban áll először rendelkezésére a családnak elegendő idő a változáshoz való igazodásra (a fejlődési krízisek családi rendszerbe való integrálása, az újonnan kialakuló szerepek kimunkálása).

Az iskolakezdés idején a gyermekek érettségi szintje eltérő lehet, így az egységes normáknak való megfelelés sikerek és kudarcok forrása lehet. Az iskolához mint intézményhez való igazodás eltérő eredménnyel sikerül a családoknak, a mai iskolarendszer meglehetősen teljesítményorientált. A teljesítmény elvárások megjelennek a családban, a gyermek életében, ráadásul a szülőknek van saját élményű tapasztalata, amely nagymértékben meghatározhatja, hogy hogyan viszonyulnak ehhez az új feladathoz. A szülőket megterheli a saját teljesítményelvárásuk, amely a gyermek iskolába kerülésével tetten érhető. A szülők gyakran a saját teljesítmény-projekcióikat vetítik a gyermekükre. Ez a beállítódás számos feszültséget, konfliktust okoz a családban. A korai pszichés problémák okaként egyrészt a teljesítményelvárás is megjelenhet (Komlósi, 1997).

A gyermekek bántalmazásának háttérében ebben az időszakban gyakran áll a teljesítményelvárásnak nem megfelelő gyermek produktuma, a nem megfelelő iskolai eredmények. Ha a gyermek az elvárásoknak nem tud megfelelni s szüleitől a támogatás helyett elfordulást, büntetést, erőszakot tapasztal meg az számos további problémát eredményez, mint például pszichés problémák, viselkedés-, magatartászavarok, konfliktuskezelési nehézségek - otthon és/vagy iskolai környezetben egyaránt. A gyermek énképe saját iskolai teljesítménye függvényében formálódik, a szülői, nagyszülői, tanári elismerés, a barátokkal való kapcsolat, mind a jó teljesítményhez kötődik. Ha nem sikerül megfelelnie a követelményeknek, a gyermek kisebbségérzetet, lelkiismeretfurdalást él meg, gyakori, hogy valamilyen pótcselekvésben próbálja kompenzálni iskolai sikertelenségét. Súlyos elhanyagolás, bántalmazás esetén fizikai sérülések, lelki sérülések is kialakulhatnak, illetve a személyiségfejlődés is eltérhet az elvárttól, sérülhet. A gyermek, mint tünethordozó megteszi jelzéseit a környezete felé, érzékelte, hogy valami nem megfelelően működik a családban, kérdés valaki észreveszi-e a jeleket?

Ezen ciklusban a gyermek(ek) teljesen másféle szülői jelenlétet igényelnek, mint korábban, folyamatosan erősödik az önálló működési igényük. Rengeteg felfedezést és kihívást tartogat a kiskamasznak ez az időszak. A gyermek fejlődésének következő állomásaként megjelennek a prepubertás kori viselkedésváltozások, amelyek felkészületlenül érhetik a szülőket. A gyermekeket érintő változásokon túl, sok szülő a maga felkészületlenségével sincs tisztában, amely sok feszültséget jelent a családban. A szülők feladata, hogy elérhetőek legyenek a gyermekeik számára, meg tudják teremteni a biztonságos, támogató közeget. Ebben a szakaszban testvérkapcsolatok is változnak, egymás szövetségeseivé válhatnak.

Ha a családban jelen van vagy megjelenik a bántalmazás ezek a feszültségek halmozódnak, összeadódnak a problémák, amelyek a normatív krízis mellett akcidentális krízisek

kialakulásához is vezethetnek. A bántalmazó közeg gátolhatja vagy épp ellenkezőleg felgyorsíthatja a gyermek önállóság iránti törekvését, de semmiképp sem nyújt megfelelő biztonságot az új felfedezéséhez, ezáltal a gyermek elveszíti az új felfedezése iránti vágyát, vagy túlságosan is kockázatvállalóvá válik s mindent meg akar ismerni határok nélkül.

A bántalmazó családok, ahogyan azt korábban megtárgyaltuk nagy erőfeszítést tesznek a bántalmazás titokban tartására, az intézmények sok esetben veszélyt jelentenek a titokkal szemben. A bántalmazást átélő család az iskolával kapcsolatban is találkozhat egy komoly fenyegetettséggel: kiderülhet a külvilág számára a bántalmazás.

A bántalmazást megélő gyermek viselkedésében megjelenhetnek agresszív megnyilvánulások, amelyek hosszas jelenléte konfliktusforrás lehet a szülő-pedagógus, gyermek-gyermek, szülő-szülő kapcsolatokban. Az egyre fontosabbá váló kortárs kapcsolatok is veszélybe kerülnek. A konfliktusok sikertelen kezelése újabb kihívás elé állítja a családot, a titok kiderülése veszélyezteti a valósággal való szembenézést, az azzal szembeni következmények vállalását.

Ebben az életciklusban egyre gyakoribbá válnak a válások. A mindennapi élet konfliktusai, az egymással való elégedetlenségek, esetleg a harmadik fél megjelenése a párkapcsolatban súlyos házassági krízisekhez, végül pedig váláshoz vezethetnek. A válás elhatározásáig hosszú idő telhet el, ez a folyamat általában feszült, konfliktusokkal teli.

A serdülőkorú gyermeces család

A családi életciklusok leginkább konfliktusos időszaka a serdülőkorú gyermeket nevelő család. A serdülő gyermek elsődleges feladata az identitáskeresés, az önállósodás, a függetlenség elérése. Ezen időszak természetesen számos konfliktus forrása, amely mindkét fél: a szülők és gyermek részéről is új viselkedési attitűdöket kíván, ennek kialakítása hosszú folyamat.

A korábbi aszimmetrikus kapcsolatnak át kell rendeződnie, egy szimmetrikus kapcsolat felé. A serdülő legfőbb feladata az „önálló” identitástudat kialakítása. Ehhez a gyermeknek el kell szakadnia az eddigi készen kapott családi norma-, és viszonyrendszertől, s újakat kell létrehoznia. A konfliktus abban rejlik, hogy a szülők nem szívesen engedik ki kezükből a kapcsolat irányítását, s a gyermeket továbbra is aszimmetrikus kapcsolatban akarják tartani. A gyermek szükségszerűen harcba száll szüleivel s ennek során, gyakran végleg eltávolodik, elidegenedik szüleitől. A gyermek függetlenedési kísérletei alapvetően szemben állnak a szülőktől való függésükkel, ráadásul a szülők minden intelme, javaslata vagy iránymutatása elfogadhatatlan a gyermek számára, mivel a serdülő azokat saját elképzelései kontrolljaként

értékeli. A szülők addig kialakult eszköztára nem működik, s az újak éppen kialakulóban vannak, időnként teljesen eszköz nélkülinek érezhetik magukat, mindehhez csökkent türelem társul.

Ebben az életciklusban felerősödik a kortárs csoport befolyása, a serdülő a kortárs csoportokban keresi és találja meg az egyenrangú kapcsolódás lehetőségét. A szülők elvesztéstől való félelme, egy önmagát gerjesztő spirálként hat: minél inkább erősödik a szülői befolyás kiterjesztése, annál inkább növekszik az ellenállás a szülői beavatkozással szemben. A helyzet feszültségeket szül az egész családi rendszerben.

A szülők a munkaerőpiacon nagy leterhelésnek vannak kitéve, erre az időszakra karrierjük beindul, sok feladatot s ezzel járó felelősséget kell, hogy felvállaljanak. A serdülő terelgetése, a munkahelyi és az egyéb életfeladatok leterhelik a szülőket. A szülői alrendszer nehézségei átszivároghatnak a házastársi alrendszerbe (Kömlösi, 1997).

A bántalmazás jelenléte a serdülőt nevelő családban megsokszorozhatja a fenti feszültségeket s szintén a normál krízis mellett megjelenhet az akcidentális krízis is. Az alapvetően konfliktusos viszony eldurvulhat. A gyermekek serdülőkorukat elérve kérdőjelezik meg elsőként szüleik viselkedését, tetteik helyességét. A bántalmazó családokban gyakori jelenség, hogy a gyermek kijelöli határait a bántalmazásban is, először élete során kinyilvánítja a bántalmazással szemben tiltakozását. Ennek többfajta megnyilvánulási formája lehet a szóbeli visszajelzésen át a kamasz erőszakának a szülővel szembeni megjelenéséig. Ha a helyzet kikényszeríti a serdülő agresszióját, annak számos negatív következménye lehet: állandósul az agresszió, beépül a gyermek viselkedésrepertoárjába stb., de a legsúlyosabb, hogy megjelenhet a büntudat, a szülői viselkedéstől való elhatárolódás sikertelensége önmaga ellen fordíthatja a serdülőt s megjelenhet az önvád, az önbántalmazás.

A serdülő feladata, ahogyan azt korábban megbeszéltük az identitáskeresés, hogy megpróbálja felfedezni saját értékeit és elhelyezni magát a világban. Amennyiben mindez esetleg bántalmazás miatt sérül a gyermek összezavarodik s kétségbeesetten kezdi el keresni önmagét, helyét a világban.

Ha a gyermeknek valamelyik szülőjét védelmezve kell megmentőként beavatkoznia megjelenik a parentifikáció, amelynek szintén az egész további fejlődésében elakadásokat okozhat a serdülőnek. Mindemelllett a bántalmazót elveszíti.

A kortárs csoportok felértékelődött szerepe kettős esélyt teremt a bántalmazó családban lévő gyermek számára: védelmet nyújthat a családdal „szemben”, de ezzel ellentétben, ha a gyermek nem csak a családi, de a kortárs közegben is áldozat szerepbe kényszerül duplán traumatizálódik, egyedül marad ebben a kiszolgáltatott helyzetben.

A régóta, rendszeresen jelenlévő bántalmazást átélt gyermek életében serdülőkorra következményekről is kell beszélnünk, amelyek, ha segítségnyújtás nélkül maradnak, akár maradandó károsodást (testi, lelki következmények) is okozhatnak a gyermek életében.

A felnövekedett gyermeket kibocsátó család

A felnőtt gyermek elköltözését, önálló családalapítását megelőzően elkezdődik a gyermek önállósodása. A szociális, az emocionális érést, illetve leválást lassítja a hosszabb ideig eltartó tanulási folyamat. Hiába következik be a biológiai érettség a családtól való anyagi függés még a tanulmányok folytatásáig fennmarad. Ebben a ciklusban a család legfőbb funkciója, hogy felkészítse a gyermeket az önálló életre, és hogy mindennemű támogatást megadjon a gyermeknek ahhoz, hogy fejlődjenek készségei, amelyek ennek eléréséhez szükségesek.

A szülők gyakran anyagi támogatást is nyújtanak, amelyért cserébe gyakran megpróbálják irányítani gyermekeik életét. Az anyagi támogatás megerősíti az érzelmi és szociokulturális függést. Gyakori, hogy a felnőtt gyermek „kirepülése” a családból csak elvi szinten történik meg: a gyermek az elköteleződés után házastársát szülei otthonába viszi, előfordul, hogy az unoka is oda születik.

A gyermeki, illetve házastársi lojalitás feszültségei, a családi alkalmazkodás nehézségei komoly kihívást jelentenek valamennyi családtag számára. Az együttélés próbára teszi, mind a gyermek, mind a házastárs, mind a szülők érzelmi érettségét, önállóságát, elköteleződését, felelősségvállalásra való készségét. A szülők feladata, hogy „átengedjék” gyermeküket, s lemondjanak tekintélyhelyzetükről, amennyiben sikerül a kölcsönös elfogadás légkörét kialakítani, a születendő gyermek körüli teendőket a nagycsalád sokszor hatékonyabban oldhatja meg, mint a nukleáris család (Komlói, 1997).

A bántalmazás jelenléte az újonnan belépő családtag számára is titok maradhat, vagy részben titok maradhat – mindenki úgy tudja, hogy ő nem tudja s ő meg is felel ennek a titokelvárásnak.

A nem bántalmazó családban felnövekvő fél a saját mintái alapján nehezen tud igazodni az erőszakhoz s a családi rendszerben a titok kinyitása változást indíthat el.

A bántalmazás újszerű élménye kifejezetten riasztó is lehet s tükröt tarthat a bántalmazó családnak. Az újonnan házasodottak szakaszánál ismertetett viszonyulások sokfajta kimenetet biztosíthatnak a bántalmazás megjelenésekor az alkalmazkodáson át a kapcsolatszakadásig.

Ebben az életciklusban a szülők még mindketten aktívak, mind a magán, mind a munkahelyi életükben, valószínűleg dolgoznak. A gyermek kirepülése a családból űrt hagy maga után. A

magára maradt szülópár életét azonban még kitöltik a családon kívüli élményeik, a társas kapcsolatok, a munka világa, a hobbi. Ugyanakkor, ha az elmúlt életciklusok alatt nem erősítették kellően a házastársi alrendszert, akkor a párkapcsolatban két idegen állhat egymással szemben.

A bántalmazással együtt élő család mire felnövekedett gyermeket bocsát ki számos krízisen ment keresztül, valamennyi családtag sérüléseket szerzett, feltételezhetően mindenki mentálisan kimerülhetett. Az akár évtizedeken át tartó bántalmazás ciklikussága azonban természetesen nemcsak negatív, életeseményeket eredményez. A családi életciklus pozitívabb szakaszai, a tartós vagy az átmeneti védőfaktorok túlsúlya következtében a család harmonikus időszakokat is magáénak tudhat, amely segít megérteni a család egyben maradását. A felnövekedett gyermekekre azonban komoly súlyokat helyez a bántalmazó család, az intimitás, az elköteleződés iránti vágya csökkenhet, a párkapcsolat terén sikertelen lehet, hosszú önismereti utat kell bejárnia ahhoz, hogy teljes értékű életet élhessen. Leválása az eredeti családról nagyon lassú vagy nagyon gyors folyamat lehet attól függően, hogy védelmeznie-e kell egyik szülőjét a másikkal szemben vagy önmagát kell-e mentenie.

A magukra maradt, aktív korú szülők családja

A gyermek/ek kirepülése a szülői házból, a szülők életmódjában lényeges változásokat eredményez. A változás alapvetően nagyon örömteli, a szülópár elvégezte feladatát, felnevelte gyermekét. Mindez megkönnyebbülést jelent a család számára szociális, gazdasági, fizikai területén, és az állandó felelősség tekintetében. Az újra megtalált szabadság, függetlenség rendkívül sok lehetőséget hordoz a pár számára.

Általános, hogy még mindketten dolgoznak, az energiáik nagy részét a munkaerőpiac leköti. de lényegesen több szabad idejük juthat egymásra, közös élményekre, tevékenységekre, mint korábbi életszakaszokban. Az „egymásra maradás”, a gyermek/ek távozása feszültséget, konfliktusokat okozhat a szülők között, hiszen korábban a gyermek segíthetett villámhárítóként a konfliktusokat megoldani, most ez nem működik.

Ahogy az az előző életciklusnál megismertük, ha az elmúlt életciklusok alatt nem erősítették kellően a házastársi alrendszert, akkor a párkapcsolatban két idegen állhat egymással szemben s ez tovább növeli a nehézségek körét. A házastársi kapcsolat érzelmi kiürülése nehéz élethelyzetet teremt. Gyakran, hogy ne kelljen szembenézni mindezzel a felek remek külső megoldásokkal (pluzsmunkák vállalása, illetve a gyermekek „leválásának” akadályozása) próbálkoznak. Szükséges lesz a kapcsolat megújítása, az eddigi házastársi szerepekben való felfrissülés. A fiatal felnőttek sokat segíthetnek a szüleiknek a változások

kialakításában, új megoldásokra bátoríthatják a szülőket, új kapcsolatok köttetésére és az egyéni érdeklődéseik, ambícióik vállalására ösztönözhetik őket (Komlósi, 1997).

A bántalmazás jelenléte - ahogyan azt korábban megismerhettük - sajátos dinamikát ad a párkapcsolatnak. Az élet előrehaladtával a bántalmazások mennyiségi csökkenését és a bántalmazás súlyosságának enyhülését is megfigyelhetjük, a bántalmazó hatalma csökkenhet, a bántalmazott megerősödhet. A bántalmazás akadályozhatja az alkotókészség kibontakozását, ezen életciklusban a szülőknek minden lehetősége meglehet ahhoz, hogy változásokat eszközöljenek az élet minden területén. Elképzelhető, hogy dolgoztak az erőszak kérdésén akár egyénileg, akár közösen. Párkapcsolatuk bejárt egy fejlődési ívet, amelynek eredményeként a bántalmazással szembe tudtak nézni. Amennyiben ez nem történt meg a bántalmazott és a bántalmazó is beletörődik helyzetébe és nem akar változtatni vagy úgy ítéli meg, hogy lehetősége sincs a változtatásra, az egyének élete elkezd stagnálni.

Ezen időszaknak van egy nagyon pozitív változása, bejön az ember életébe egy új, eddig ismeretlen szerep a nagyszülő szerepe, és egyéb új szerepekkel is gazdagodnak: az anyós/após szerep, nász szerep - kitágul a nagycsalád.

Az anyós-meny kapcsolat gyakran nem konfliktusmentes, ennek hátterében egyrészt az áll, hogy a családok interakciói az anya-lány kapcsolat köré szerveződnek, s a rokoni rendszerben a nők involváltsága nagyobb, másrészt az anya-fiú kapcsolat érzelmileg intenzívebb, amellyel összefügg a fiak leválási nehézsége, illetve az elengedése. Az anyós-meny kapcsolat konfliktusai a születendő gyermekek körüli anyai és nagymamái szerepek kiteljesedését is akadályozhatják.

A nagyszülői szerep igen jelentős. Egyre fiatalabbak, hosszabb életűek a nagyszülők, s a nagyszülő-unoka relációnak kedveznek a szociokulturális viszonyok. A nagyszülő – unoka kapcsolat létrejötte és működése mind a nagyszülők, mind a gyermekek számára felbecsülhetetlen értékűek. Ezen kapcsolatban jól megragadható a kölcsönös érzelmi támogatás.

A nagyszülői szerep sokat lágyít a személyiségen, a nagyszülők lehetőséget kapnak a korábban gyakorolt szülői szerepek kipróbálására tét és felelősség nélkül. A bántalmazást átélt gyermek szülőjét egy újfajta kontextusban tudja megfigyelni, de résen is van míg megbizonyosodik arról, hogy a szülő veszélyt jelent-e gyermekére vagy nem. Ha a nagyszülő a bántalmazói viselkedést le tudja győzni helyreállhat a „rend” a szülő-gyermek kapcsolatban. A nem bántalmazó felnőtt gyermek is erős hatással tud lenni szülőjére, példát mutathat: erőszak nélkül is lehet gyermeket, jól nevelni.

A magukra maradt, inaktív korú házaspár családja

A nyugdíjas létforma, az anyagi korlátok és a fizikai erőnlét csökkenése miatt beszűkülhetnek a pár lehetőségei. A házaspár nyugdíjas módra való átállásának sikere jórészt a férj szerepmegoldásától függ. A munkaerőpiaci teljesítményorientáltsággal, gyorsasággal szemben nehéz az inaktív létre való átállás. A „sehol nincs rám szükség” érzését a házastárs segíthet csökkenteni, bevonhatja a családi élet szervezésébe, az otthoni munkába. Mindezek segítik az énkép, az elvárások és a viselkedés szükségszerű változásait, amelyeknek be kell következnie.

Az idős emberek fontos igénye, hogy gyermekeiktől függetlenül élhessenek, lakhassanak, kapcsolatuk egyfajta kölcsönös be nem avatkozáson alapuljon. Ezen igények azért hangsúlyosak, mert az idősek szükségleteit kevésbé tolerálja környezetük, elvárják tőlük a fiatalok életritmusához való igazodást.

Ebben az életciklusban következik be a megözvegyülés, a társ elvesztése. Az esemény lelkiileg nagyon nehéz feladat, fel kell dolgoznia a gyászt, majd bizonyos szerep-reintegrációt kell kialakítania. A család támogatása nélkülözhetetlen. Az elvesztett házastárral együtt a saját érték megítélése is csökkenhet, s ehhez társul a házastársi szerepkör elvesztése.

A társon túl családtagok, közelebbi–távolabbi rokonok, barátok is elhalnak, az egyén egyre inkább egyedül marad s súlyosan megéli esendőségét. Az egyén elfogadja egyszeri és páratlan életét. Elemzi eredményeit, teljesítményeit, amelyeket élete folyamán elért és mérlegre teszi azt. Amennyiben úgy ítéli meg, hogy életútja eredményes, nem élt hiába, hagyott maga után valamit, akkor nyugodtan felkészül a halálra. Ezt nevezi Erikson érintegritás-érzésnek. Amennyiben az idős egyén úgy véli, hogy mindez nem valósult meg a kétségbeesés vesz erőt rajta, mert belátja, hogy most már lehetetlen a változtatás (Komlósi, 1997).

Az élete során a különböző életciklusokban megélt bántalmazás következtében a felnőtt egyén személyisége torzulhat, pszichiátriai betegségek, szenvedélybetegségek, devianciák jelenhetnek meg az életében, amelyek súlyosan rombolhatják életminőségét, egészségi állapotát.

Az élet vége felé elkerülhetetlen ezen értékelés, az egyedül maradt idős fél elkészíti számadását.

A bántalmazás jelenléte az érintegritás megélését akadályozza, akár bántalmazottként, akár bántalmazóként van jelen az egyén nem ítélteti életét a bántalmazással együtt eredményesnek, nem lehet elégedett, a bántalmazás növelheti a kétségbeesés stádiumát. Hangsúlyosabban jelenik meg az élet megkérdőjelezése.

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

1. Kérem fogalmazza meg a bántalmazás milyen hatással van a családi rendszerre!
2. Kérem sorolja fel a Hill-féle családi életciklusok szakaszait!
3. Mutassa be a bántalmazás hatásait a különböző családi életciklusokhoz tartozóan!

ÖSSZEFOGLALÁS

A témánkat illetően a beavatkozási lehetőségek megtervezésének s megvalósításának folyamata a bántalmazásban érintett családokkal egy további segédanyag témája, jelen segédanyagban a bántalmazással kapcsolatos tudásanyag elméleti aspektusait helyeztük előtérbe, mintegy megágyazva a Családkonzultáció speciális élethelyzetben lévő családokkal II. tantárgy gyakorlati munkájának.

A bántalmazás - mint láhattuk - a családi élet minden szakaszában súlyos sérüléseket okozhat, amelyeknek nem csak az egyénre, hanem a környezetére gyakorolt romboló hatása is káros, a megelőzésnek rendkívül fontos szerepe kell, hogy legyen.

Az érintett családokkal végzett konzultáció sajátosságai között helyet kell, hogy kapjon a bántalmazott/ak és a bántalmazó megsegítése is. A bántalmazókkal kapcsolatban azt tapasztalhatjuk, hogy a mai magyar segítő rendszernek nincs szervezett válasza a bántalmazók megsegítésére. A családon belüli erőszak elleni fellépés elsődleges területe a büntetőjog, a rendszer a bántalmazók „kezelését” a büntetés végrehajtásra bízta.

A bántalmazókról elmondható, hogy nem rendelkeznek kellő önkontrollal, kérdés, hogy a büntetés elegendő válasz-e, egyáltalán válasz-e. A bántalmazók a bíróság döntése alapján, egy időre egyfajta felügyeletet, kontrollt kapnak. A legtöbb elkövető tudja, tisztában van azzal, hogy rosszat tesz a partnerével, gyermekével, idős hozzátartozójával és az elkövetés miatt büntudata van, ő maga is sérül pszichésen. A bíróság által megítélt büntetés segíthet a feloldásban, de a büntető megközelítésmód a kriminalisztika egyéb területén is hatástalannak bizonyul, így a bántalmazás esetében is ezt feltételezhetjük. A felelősségrevonás helyett a kezelést kell támogatnunk. A bántalmazók esetében beavatkozási lehetőség lehet az egyéni terápia, de az a nemzetközi tapasztalat, hogy a csoportterápia hatékonyabb. A mai ellátórendszer kifejezetten bántalmazóknak nem nyújt szervezett segítséget, a bántalmazó, ha meg akarja állítani a bántalmazási kitérőket, ha felismeri, hogy bajban van, a magán praxis, illetve a klinikum keretein belül talál leginkább segítségre.

Külföldi példákon keresztül látható csoportterápiás tapasztalatok azt mutatják, hogy a bántalmazók számára szervezett csoportok nagy segítséget jelenthetnek abban, hogy az érintettek legyőzhessék az elszigeteltség, a büntudat, a depresszió érzését, megtanulják kezelni agressziójukat. A csoporttagok támogatása felbecsülhetetlen.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bancroft, Lundy, Silverman, Jay G. és Ritchie, Daniel (2013): *Lehet-e jó apa a bántalmazó - A partnerbántalmazás hatása a szülő-gyermek kapcsolatra*. Háttér Kiadó – NANE Egyesület, Budapest.
- Babity Mária (2005): *A gyermekbántalmazás felismerése, megelőzése, kezelése*. Eötvös József Főiskola, Baja.
- Bíró Sándor és Komlósi Piroska (2001): *Családterápiás olvasókönyv*. Animula Kiadó, Budapest.
- Boszormenyi-Nagy, Ivan és Spark M., Geraldine (2018): *Láthatatlan lojalítások*. Animula Kiadó, Budapest.
- Feuer Mária (2008): *A családsegítés elmélete és gyakorlata – szöveggyűjtemény*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Forward, Susan (2000): *Mérgező szülők*. Háttér Kiadó, Budapest.
- Goldenberg, Herbert és Irene (2008): *Áttekintés a családról. I-III. kötet*. Animula Kiadó, Budapest.
- Herczog Mária (2007): *Gyermekbántalmazás*. Budapest, Complex Kiadó Kft., Budapest.
- Herczog Mária és Kovács Zsuzsanna (2004): *A gyermekbántalmazás és elhanyagolás megelőzése, felismerése és kezelése*. MAVÉ. Budapest.
- Herman Judit (szerk.) (2006): *Miért marad el??? Feleség és gyerekbántalmazás a családban. Hogyan segíthetünk? Kézikönyv segítő foglalkozású szakemberek számára*. NANE Egyesület, Budapest. <http://mek.oszk.hu/13700/13747/13747.pdf>
- Herman, Judith (2011): *Trauma és gyógyulás*. Háttér Kiadó, Budapest.
- József István (2009): *Fejlődépszichológia*. Kaposvári Egyetem, Kaposvár. http://janus.ttk.pte.hu/tamop/kaposvari_anyag/jozsef_istvan/index.html
- Komlósi Piroska (1997): A család támogató és károsító hatásai a családtagok lelki egészségére. A család helyzete a társadalomban. In: Gerevich József: *A közösségi mentálhigiéne*. Animula Kiadó, Budapest. <https://docplayer.hu/23573917-Komlosi-piroska-a-csalad-tamogato-es-karosito-hatasai-a-csaladtagok-lelki-egeszsegere-a-csalad-helyzete-a-tarsadalomban-1.html>
- Kuritárné Szabó Ildikó és Tisljár-Szabó Eszter (2015): *Úgy szerettem volna, ha nem bántottak volna- A családon belüli gyermekkori traumatizáció: elmélet és terápia*. Oriold és Társai Kft., Budapest.
- L. Stipkovits Erika (2015): *Szeretettel sebezve*. HVG Kiadó Zrt., Budapest.
- Mihálka Mária (2011): *Gyermekbántalmazás*. Oktatási segédanyag. Kézirat, Szeged.
- Morvai Krisztina (2003): *Terror a családban, a feleségbántalmazás és a jog*. Kossuth Kiadó, Budapest.
- Ranschburg Jenő (2006): *A meghitt erőszak*. Saxum Kiadó Kft., Budapest.
- Révész György (2004): *Szülői bánásmód – gyermekbántalmazás*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.

Egyéb:

MÓDSZERTANI ÚTMUTATÓ - A gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszer működtetése kapcsán a gyermek bántalmazásának felismerésére és megszüntetésére irányuló szektorsemleges egységes elvek és módszertan. Emberi Erőforrások Minisztériuma.

MELLÉKLET

Háttérjogszabályok

Magyarország Alaptörvénye (Alaptörvény)

1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-én kelt Egyezmény kihirdetéséről (Gyermekjogi Egyezmény)

2009. évi CLXI. törvény a gyermekek eladásáról, a gyermekprostitúcióról szóló és a gyermekpornográfiáról, a Gyermek jogairól szóló egyezményhez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyv megerősítéséről és kihirdetéséről

1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról (Gyvt.)

2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (Ptk.)

1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról (Pp.)

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (Btk.)

1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról (Be.)

2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről (Szabs.tv.)

2004. évi CXL. törvény a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól (Ket.)

2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről (Nkt.)

1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról (Szt.)

1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről (Eütv.)

2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról (Infotv.)

1997. évi XLVII. törvény az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről (Eüak.)

2011. évi CLXI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról

2011. évi CLXIII. törvény az ügyészségről

1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről (Rtv.)

2009. évi LXXII. törvény a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról (Tvtv.)

2005. évi CXXXV. törvény a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről

1992. évi LXXIX. törvény a magzati élet védelméről

2000. évi LIX. törvény a kényszermunka felszámolásáról szóló, a Nemzetközi Munkaügyi Konferencia 1957. évi 40. ülészakán elfogadott 105. számú Egyezmény kihirdetéséről

2001. évi XXVII. törvény a gyermekmunka legrosszabb formáinak betiltásáról és felszámolására irányuló azonnali lépésekről szóló, a Nemzetközi Munkaügyi Konferencia 1999. évi 87. ülészakán elfogadott 182. számú Egyezmény kihirdetéséről

2006. évi CII. törvény az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezménynek az emberkereskedelem, különösen a nők és gyermekek kereskedelme megelőzéséről, visszaszorításáról és büntetéséről szóló Jegyzőkönyve kihirdetéséről

2007. évi XCII. törvény a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről

149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról (Gyer.)

331/2006. (XII. 23.) Korm. rendelet a gyermekvédelmi és gyámügyi feladat-és hatáskörök ellátásáról, valamint a gyámhatóság szervezetéről és illetékességéről (Gy {r.})

235/1997. (XII. 17.) Korm. rendelet a gyámhatóságok, a területi gyermekvédelmi szakszolgálatok, a gyermekjóléti szolgálatok és a személyes gondoskodást nyújtó szervek és személyek által kezelt személyes adatokról (Ar.)

15/1998. (IV. 30.) NM rendelet, a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti és a gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről (NMr.)

8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet a Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről

49/2004. (V. 21.) ESzCsM rendelet a területi védőnői ellátásról (védőnői rendelet)

1/2000. (I. 7.) SzCsM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésük feltételeiről (SzCsMr.)

20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról (Nkt. Vhr.)

30/2011. (IX. 22.) BM rendelet a rendőrség szolgálati szabályzatáról

32/2007. (OT 26.) ORFK utasítás a családon belüli erőszak kezelésével és a kiskorúak védelmével kapcsolatos rendőri feladatok végrehajtására (ORFK ut.)